

Ersättning till familjehem

Kartläggning, analys och förslag

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2026-6-10338

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, juni 2026

Förord

I denna rapport kartlägger Socialstyrelsen ersättningen till familjehem med utgångspunkt i regeringsuppdrag S2025/01353. Enligt uppdraget ska Socialstyrelsen kartlägga vilka faktorer som styr nivån på arvudet och omkostnadsersättningen, samt hur en marknad med en ökad andel konsulentstödda familjehem har påverkat och påverkar ersättningen till familjehem.

Socialstyrelsen ska även lämna förslag på hur ersättning till familjehem ska beräknas framöver och undersöka behovet av att reglera principerna när det gäller ersättning. I arbetet ingår en nordisk utblick.

Rapporten riktar sig främst till regeringen, men den kan också vara av intresse för kommuner och andra aktörer som arbetar med familjehemsvård.

Ansvariga projektledare har varit Peder Lindskog och Ylva Westander. Ansvarig enhetschef har varit Stina Hovmöller. Ansvarig avdelningschef har varit Natalia Borg.

Tack till alla som bidragit med tid, kunskap och erfarenheter, och på så sätt möjliggjort för kartläggning och analys.

Björn Eriksson
Generaldirektör

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	6
1. Regeringens uppdrag till Socialstyrelsen	9
2. Bakgrund.....	10
2.1 Barn som placeras i familjehem	10
2.2 Familjehem är den vanligaste heldygnsinsatsen för barn och unga. 10	
2.3 Olika familjehem – organisering, behov och komplexitet.....	11
2.4 Kommunen ska ingå avtal med familjehemmet	12
2.5 Kommunala och konsulentstödda familjehem	13
2.6 Ersättningens syfte och funktion.....	14
2.7 Tidigare rapporter och utredningar.....	15
3. Metod och genomförande	16
3.1 Avgränsning.....	17
4. Resultat av kartläggningen	18
4.1 SKR:s cirkulär ger stöd till kommuner	18
4.2 Kommunerna tolkar SKR:s cirkulär i riktlinjer	23
4.3 Kommunernas tillämpning av nationella och lokala riktlinjer	25
4.4 Organisationers bild av ersättningen	37
4.5 Sammanfattning av resultat av kartläggningen	40
5. Nordisk utblick	42
5.1 Sverige	42
5.2 Danmark.....	42
5.3 Norge	44
5.4 Finland	45
5.5 Övergripande jämförelse.....	46
5.6 Slutsatser nordisk utblick	47
6. Analys av kartläggningen	48
6.1 Avsaknad av en nationell struktur	48
6.2 Otillräcklig struktur kan påverka tillämpningen	49
6.3 Brister i tillämpningen kan påverka familjehemmen och barnen.....	51
6.4 Ersättningen bör ses i ett större sammanhang	52
6.5 Samlad bedömning	53

7. Socialstyrelsens förslag.....	55
7.1 Utgångspunkter för förslagen	55
7.2 Förslag för mer likvärdiga bedömningar	56
7.3 Utgångspunkter för fortsatt arbete och behov av utredning	60
7.4 Samlad bedömning	62
Referenser.....	63
Bilaga 1. Lista över intervjuade kommuner	65
Bilaga 2. Lista över övriga intervjuade	66
Bilaga 3. Volymskillnader som möjlig strukturell förklaringsfaktor	67
Bilaga 4. Förteckning över aktuella och kommande arbeten på området.....	72

Sammanfattning

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga och analysera ersättningen till familjehem (S2025/01353). Uppdraget omfattar både kommunala och konsulentstödda familjehem, och Socialstyrelsen ska även lämna förslag på hur ersättningen ska beräknas framöver samt undersöka behovet av att reglera principerna när det gäller ersättning. Kartläggningen bygger på intervjuer med 21 kommuner, en genomgång av 81 lokala riktlinjer, dialog med SKR, Adda och familjehems- och branschorganisationer, samt en nordisk utblick och en registerbaserad analys.

Ersättningen varierar och saknar en gemensam struktur

Kartläggningen visar att ersättningen till familjehem i dag präglas av variation i nivåer och tillämpning, både mellan och inom kommuner. Skillnaderna avser inte enbart ersättningsnivåer, utan även hur ersättningen beräknas, hur olika delar av ersättningen definieras, vilka kostnader som ingår, hur beslut fattas och hur uppföljning sker.

SKR:s cirkulär är väl etablerat och fungerar som vägledande utgångspunkt, men kommunerna saknar ett operationaliserat stöd för hur barnets behov, uppdragets omfattning och familjehemmets förutsättningar ska översättas till en ersättningsnivå. Det finns inte gemensamma och strukturerade sätt att omsätta barnets behov i familjehemsuppdragets innehåll och vidare till ersättning. Bedömningar sker i stor utsträckning genom individuella tolkningar, vilket bidrar till variation och begränsade möjligheter till uppföljning.

Konsekvenser för barn, familjehem och kommuner

Avsaknaden av gemensam struktur kan få flera konsekvenser. För barn innebär det en risk för att likvärdigheten i levnadsvillkor påverkas av vilken kommun som beslutar om placeringen. För familjehem innebär det otydliga och ibland oförutsägbara ekonomiska villkor, vilket kan påverka upplevelsen av rättvisa och trygghet. Detta har i sin tur betydelse för förutsättningarna att rekrytera och behålla familjehem. För kommunerna innebär det svårigheter att motivera beslut, följa upp ersättningen och säkerställa en rättssäker och konsekvent tillämpning.

Kartläggningen visar även att ersättningssystemet påverkas av konkurrens och organisatoriska förutsättningar. Vid brist på familjehem och i tidspressade situationer kan ersättningsnivåerna fastställas genom förhandling snarare än genom en strukturerad bedömning av uppdragets omfattning.

Ersättningssystemet är en hybrid av flera logiker

Ersättningen utgör idag en hybrid av flera olika logiker: en arbetsmarknadslogik (där ersättningen delvis hanteras som lön), en socialförsäkringsliknande logik (där ersättningen ses som samhällelig kompensation), och en marknadslogik (där ersättningen fungerar som betalning för en tjänst). Dessa logiker samexisterar utan en tydlighet kring vilken styrprincip som ska gälla.

Den nordiska utblicken visar att de övriga nordiska länderna har delvis tydligare nationella referensramar för ersättningen, men att de likväl präglas av lokala variationer och förhandlingar. Skillnaderna mellan länderna har därför begränsad effekt på de centrala utmaningar som identifierats i kartläggningen.

Socialstyrelsens bedömning och förslag

Socialstyrelsen bedömer att de övergripande principer som SKR:s cirkulär ger uttryck för i hög utsträckning efterlevs och utgör en god grund. En reglering av principerna är därför inte huvudsakligen efterfrågad. I stället ligger en central brist i avsaknaden av operationaliserade verktyg och stöd för bedömningar.

Förslagen i rapporten syftar till att skapa förutsättningar för mer enhetliga och transparenta bedömningar, samtidigt som utrymme lämnas för individuella och lokala avvägningar. Vi lämnar fyra förslag: (1) tydliggör ersättningens syfte och funktion, (2) utveckla strukturerat stöd och vägledning till kommunerna för bedömning av ersättning, (3) ersättningen bör utgå från uppdragets innehåll och omfattning, och (4) underlätta uppföljning och justering av ersättningen på lokal och nationell nivå.

Därutöver identifierar Socialstyrelsen fyra områden där fortsatt utvecklings- och utredningsarbete behövs: hanteringen av inkomstbortfall och tidsbegränsad ersättning initialt i placering, ekonomisk och social trygghet för familjehemmen, professionaliseringens påverkan på ersättningen, samt ett konsekvent regelverk för ersättning som även gäller konsulentföretag.

Ersättning till familjehem

Sammantaget innebär detta en inriktning där fokus flyttas från enbart ersättningsnivåer till hur ersättningssystemet struktureras och tillämpas. En mer sammanhållen och systematisk ansats bedöms vara en förutsättning för att uppnå ökad likvärdighet, transparens och långsiktigt hållbara villkor för familjemsvården.

1. Regeringens uppdrag till Socialstyrelsen

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en kartläggning av befintlig ersättning till familjehem. Kartläggningen ska omfatta såväl kommunala som konsulentstödda familjehem. Av kartläggningen ska följande framgå:

- Vilka faktorer som styr nivån på arvodet, t.ex. familjehemmets förhållande och kompetens, barnets behov, marknaden och riktlinjer, samt undersöka minimum respektive maximinivåer och variationer mellan kommuner och familjehem.
- Vilka faktorer som styr nivån på omkostnadsersättningen, hur den är konstruerad samt undersöka minimum respektive maximinivåer samt variationer mellan kommuner och familjehem.
- Hur en marknad med en ökad andel konsulentstödda familjehem har påverkat och påverkar ersättningen till familjehem.

Socialstyrelsen ska även lämna förslag på hur ersättning till familjehem ska beräknas framöver. Socialstyrelsen ska undersöka behovet av att reglera principerna när det gäller ersättning. Om ett behov identifieras ska förslag lämnas på vad som behöver regleras, inklusive eventuella författningsförslag. I arbetet ingår en nordisk utblick.

Resultatet ska redovisas muntligen i april 2026 och skriftligen i juni 2026.

2. Bakgrund

2.1 Barn som placeras i familjehem

I gruppen familjehemsplacerade barn finns barn i alla åldrar med skiftande behov, med olika kulturell och social bakgrund och med olika förutsättningar. Deras tid i familjehem varierar och många flyttar mellan olika familjehem och institutioner under sin uppväxt.¹ Att barnens behov och förutsättningar kan se olika ut medför att även familjehemmen behöver se olika ut avseende bakgrund, sammansättning och övriga förutsättningar.

Barn i familjehem har inte sällan en bristfällig skolgång med låga betyg och besvär med hälsan. Ofta har familjen levt i en utsatt situation med ekonomiska och sociala problem.² Det kan finnas många olika skäl till varför ett barn placeras i heldygnsvård. För små barn är dessa oftast kopplade till brister i hemmiljön och föräldrarnas förmåga att ta hand om barnet. För äldre barn är skälen oftast kopplade till olika typer av eget riskbeteende som bedöms utgöra fara för negativ utveckling och den egna hälsan. Gemensamt för dem alla är att de behöver mycket stöd, hjälp och omsorg under placeringen för att må bra, utvecklas väl och få ett bra liv som vuxna.

Andelen barn och unga som placeras i familjehem ökar med stigande ålder. I de yngre åldrarna är det något vanligare med pojkar medan det i åldern 13–17 år är något vanligare med flickor som placeras i familjehem.³

2.2 Familjehem är den vanligaste heldygnsinsatsen för barn och unga

Socialnämnden ansvarar för att enskilda som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i familjehem, stödboende eller hem för vård och boende (HVB).⁴ Familjehemsvård utgör den vanligaste formen av heldygnsinsats för barn och unga inom socialtjänsten. År 2024 var knappt 19 000 barn placerade i familjehem, enligt Socialstyrelsens statistik.⁵ Antalet har varit relativt stabilt sedan början av 2000-talet. Cirka en femtedel av de barn som placeras är placerade under en längre tid, det vill säga fem år eller längre.⁶

¹ Instabilitet bland barn och unga placerade i heldygnsvård enligt SoL och LVU, Socialstyrelsen, 2023.

² Ett hem att växa i, Socialstyrelsen, s. 18.

³ Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2024, Socialstyrelsen, 2025.

⁴ 9 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:400), SoL.

⁵ Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2024, Socialstyrelsen, 2025.

⁶ Instabilitet bland barn och unga placerade i heldygnsvård enligt SoL och LVU, Socialstyrelsen, 2023, s. 12.

Ett familjehem är ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård, omsorg och uppfostran eller vuxna för vård och omsorg och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt.⁷ Med yrkesmässigt bedriven verksamhet avses att den bedrivs kontinuerligt i förvärvssyfte.⁸

Socialstyrelsens barnrättsråd beskriver att det är viktigt att barnet känner sig prioriterat och värdefullt – som en del av familjen. Det krävs att familjehemmet kan skapa trygghet över tid och undvika sammanbrott. Uppdraget är att skapa en trygg och stabil uppväxtmiljö, där barnets behov av omsorg, stöd och utveckling kan tillgodoses.

2.3 Olika familjehem – organisering, behov och komplexitet

Familjehemsuppdragen skiljer sig åt i fråga om organisering, stödstruktur och förutsättningar. Dessa skillnader har betydelse för hur uppdraget utformas och därmed även för hur ersättningen fastställs.

Uppdragen skiljer sig i innehåll och omfattning. I praktiken handlar det om en glidande skala där uppdrag kan vara mer eller mindre resurskrävande, beroende på barnets behov av tillsyn, stöd, samverkan och tillgänglighet i hemmet. Begrepp som förstärkta familjehem och förstärkt familjehemsvård används i vissa sammanhang för att beskriva uppdrag med högre krav, men saknar en enhetligt fastställd definition och används därför olika i olika kommuner och verksamheter.⁹

En del av familjehemmen är nätverkshem, där barnet placeras hos släktingar eller andra personer i barnets befintliga nätverk. Sjutton procent av alla familjehemsplaceringar sker i nätverkshem.¹⁰ Dessa placeringar kan ha andra förutsättningar än övriga familjehem, exempelvis genom att relationen till barnet redan är etablerad, samtidigt som uppdraget kan innebära särskilda utmaningar kopplade till familjerelationer och lojaliteter.

Det finns också jourhem. Dessa utgör en femtedel av alla placeringar.¹¹ Jourhem tar emot barn och unga med kort varsel, ofta i akuta situationer. Placeringar är vanligtvis tidsbegränsade och syftar till att ge barnet en trygg tillfällig lösning i väntan på en mer långsiktig insats. Uppdraget kännetecknas av hög tillgänglighet, flexibilitet och beredskap att hantera snabbt föränderliga situationer. Jourhem kan anlitas både direkt av kommuner och genom företag.

⁷ 9 kap. 2 § SoL.

⁸ Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen, s. 146.

⁹ Förstärkt familjehemsvård, Kunskapsguiden, Socialstyrelsen.

¹⁰ Nätverksplaceringar och nätverkshem, Kunskapsguiden, hämtad 2026-05-08.

¹¹ Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2024, Socialstyrelsen, 2025.

Uppdragets karaktär och komplexitet kan därtill variera över tid och med varierande ålder, även inom samma placering. Det kan exempelvis vara kopplat till grad av behov av kontinuerlig närvaro och omsorg i hemmet, självständighet, skolgång, sociala relationer och riskbeteenden. Sammantaget innebär detta att vård i familjehem inte ges enhetligt, utan omfattar uppdrag med olika förutsättningar som dessutom kan förändras över tid.

2.4 Kommunen ska ingå avtal med familjehemmet

Alla familjehem ska vara utredda och godkända av socialnämnd.¹² Om socialnämnden bedömer att ett barn ska placeras i familjehemmet är nämnden skyldig att ingå avtal med dem som nämnden avser anlita.¹³

Familjehem har ett ansvarsfullt och komplext uppdrag med många åtaganden. Det är angeläget att det är tydligt vilket ansvar och vilka uppgifter familjehemsföräldrarna respektive socialnämnden har. Syftet med avtalen ska bland annat vara att tydligt klargöra vad som ingår i nämndens respektive familjehemmets ansvar för att olika insatser kommer till stånd och för att målen i vård- och genomförandeplanen uppnås.¹⁴

En vårdplan är en plan för vården.¹⁵ Den ska, om det inte finns särskilda skäl mot det, innehålla en redogörelse för de särskilda insatser som behövs, det sätt på vilket barnets eller den unges umgänge med föräldrar, vårdnadshavare, syskon och andra närstående ska ordnas, målet med vården, och den vårdbehövandes och, i fråga om barn, även hans eller hennes vårdnadshavares syn på den planerade vården.¹⁶

En genomförandeplan är en plan över hur vården ska genomföras.¹⁷ Den ska, om det inte finns särskilda skäl mot det, innehålla en redogörelse för målet med de särskilda insatser som behövs, när och hur de insatserna ska genomföras, när och hur genomförandeplanen ska följas upp, när och hur barnet eller den unge ska kunna tillgodogöra sig åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för, när och hur umgänge med föräldrar, vårdnadshavare, syskon och andra närstående ska ordnas, när och hur barnet eller den unge ska ha kontakt med socialnämnden, och barnets eller den

¹² 22 kap. 1 § SoL.

¹³ 22 kap. 3 § SoL.

¹⁴ Prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter, s. 480.

¹⁵ 9 kap. 12 § första stycket SoL.

¹⁶ 10 kap. 2 § socialtjänstförordningen (2025:468), SoF.

¹⁷ 9 kap. 12 § andra stycket SoL.

unges och, i fråga om barn, även hans eller hennes vårdnadshavares syn på genomförandet av den planerade vården.¹⁸

Avtalet bör också innehålla uppgifter om bland annat uppdragets omfattning och ersättning.¹⁹ Eftersom familjehemsföräldrar är uppdragstagare och inte anställda av socialnämnden finns det inget kollektivavtal som reglerar deras ersättning och arbetsinsatser.²⁰

2.5 Kommunala och konsulentstödda familjehem

I de flesta fall har familjehemmen enbart kontakt med kommunen och benämns kommunanslutna. Socialnämnden har dock möjlighet att uppdra åt en privat konsulentverksamhet att lämna familjehemsföräldrar råd, stöd och annan hjälp som de behöver, och att tillhandahålla den utbildning som behövs för dem som nämnden avser att anlita som familjehemsföräldrar.²¹

Enskilda verksamheter med konsulentstöd kan se olika ut och erbjuda olika typer av tjänster. Gemensamt är att de kan anses utgöra ett mellanled mellan socialtjänsten och familjehemmen. Många söker och bedömer familjehem för att sedan föreslå dessa för socialtjänsten för utredning, och flertalet erbjuder utbildning, stöd och handledning till familjehemsföräldrarna. Konsulentverksamheterna har inget vårdansvar för de placerade barnen eller ungdomarna – konsulenternas uppgift är att vara ett stöd till familjehemmen och ge dem handledning.²²

Socialnämnden är skyldig att ingå avtal med de blivande familjehemsföräldrarna om vilka åtaganden nämnden respektive familjehemmet har för barnets behov av stöd och skydd under placeringen.²³ Kravet gäller även om familjehemmet förmedlas genom en konsulentverksamhet. I de fall familjehemmet är anslutet till ett företag är det som regel företaget som betalar ersättningen till familjehemmet.²⁴

Sveriges Kommuner och Regioner, SKR, är en medlemsorganisation som ger stöd till tjänstepersoner och förtroendevalda i kommuner och regioner.²⁵ SKR har ett upphandlingsföretag, Adda, genom vilket konsulentstödd familjehemsvård upphandlas för att underlätta socialtjänstens arbete.²⁶ Att göra avrop under Addas avtal är det vanligaste sättet att avropa

¹⁸ 10 kap. 3 § SoF.

¹⁹ Prop. 2024/25:89, s. 480.

²⁰ Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten, Socialstyrelsen, s. 173.

²¹ 22 kap. 3 § andra stycket SoL.

²² Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten, Socialstyrelsen, s. 76.

²³ 22 kap. 3 § SoL.

²⁴ Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten, Socialstyrelsen, s. 170.

²⁵ www.skr.se, hämtad 2026-05-08.

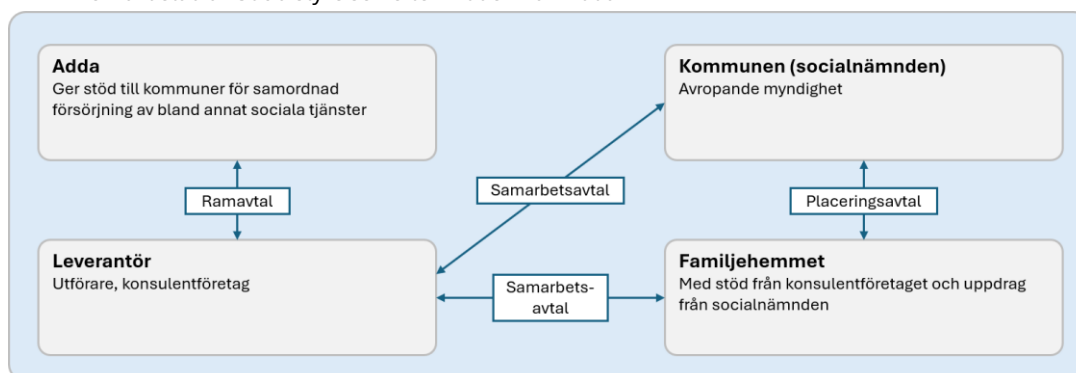
²⁶ Konsulentstödd familjehemsvård 2024, Adda, hämtad 2026-05-08.

konsulentstött familjehemsvård idag, även om kommunen inte är förhindrad att genomföra egna eller kommungemensamma upphandlingar. Företagen ersätts vanligtvis genom en dygnskostnad där uppdelningen mellan arvode, omkostnad och konsulentstöd (handledning, jour med mera) ofta inte är transparent.

Addas avtal anger att den konsulentverksamhet som ingår avtal med familjehemmet ska använda SKR:s cirkulär som stöd och vägledning vid fastställande av ersättning.²⁷

Figur 1. Avtalsstruktur för Addas upphandling av konsulentföretag

Omarbetad av Socialstyrelsen efter modell från Adda

2.6 Ersättningens syfte och funktion

Det finns idag ingen nationell reglering av ersättningen till familjehem. I förarbetena till socialtjänstlagen står det endast att ersättningen bör regleras i det avtal som familjehemmet och kommunen ska ingå.²⁸

Att erhålla ersättning vid familjehemsvård går långt tillbaka i tiden. Tidigare ersattes fosterföräldrar för sin vård av fosterbarnet med en fosterlön eller fosterlaga. Den av kommunerna utgivna fosterlönen utgick i regel enligt kommunförbundets rekommendationer, men kunde när det var befogat med hänsyn till omständigheterna utgå med ett högre belopp. Särskild ersättning för vissa slags kostnader var skattefria, t.ex. viss utrustning, läkarvård och fickpeng. Skatteverket hade tidigare att pröva vilka kostnader för fosterbarnet som skulle vara avdragsgilla, men skillnad har sedan kommit att göras på arvode för fosterföräldrarnas vårdinsats och gottgörelse för sedvanliga kostnader för barnet.²⁹

I SOU 1977:40 beskrevs att ersättningen för att undvika tvistigheter borde delas upp i en del som avser ersättning för utfört arbete och en del som avser

²⁷ Konsulentstött familjehemsvård 2024, Adda, dnr 10630.

²⁸ Prop. 2024/25:89, s. 480.

²⁹ SOU 1977:40 Vård i familjehem, s. 190 f.

gottgörelse för kostnader.³⁰ Under remissbehandlingen av förslag till 1980 års socialtjänstlag inkom synpunkter som pekade på nödvändigheten av att ge familjehemmen en ersättning som gör det möjligt att ställa höga krav på deras funktion och engagemang.³¹

I SKR:s cirkulär *Ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar med mera*³² beskrivs ett syfte med ersättningen vara att ersätta familjehemmet för de åtaganden som hemmet tilldelas genom avtalet. Genom arvudet, som beskattas som inkomst av tjänst, ersätts familjehemmet för den tid och den insats som uppdraget kräver.

En del av ersättningen utgår idag i form av en omkostnadsersättning. Denna del syftar enligt SKR:s cirkulär till att täcka de merkostnader som familjehemmet får när det tar emot barnet i sin familj.

2.7 Tidigare rapporter och utredningar

Tidigare rapporter och utredningar har återkommande pekat på behov av utveckling inom familjehemsvården. I betänkandet SOU 2023:66 Barn och unga i samhällsvård betonas bland annat behovet av ökad likvärdighet, tydligare lagstiftning, stärkt delaktighet för barn och unga samt förbättrade villkor för familjehem.³³

Socialstyrelsens erfarenheter visar att det finns ett stort behov av att se till helheten för placerade barn, där det samlade stödet från olika aktörer behöver fungera och vara samordnat.

Socialstyrelsen har också följt upp en nationell kampanj som syftade till att få fler att vilja bli familjehem. De undersökningar som gjordes indikerar att ekonomin kan vara en viktig faktor för att få fler att vilja bli familjehemsföräldrar.³⁴

³⁰ SOU 1977:40, s. 197 och 203.

³¹ Prop. 1979/80:1, s. 310.

³² SKR:s cirkulär *Ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar med mera*, 2024.

³³ SOU 2023:66 Barn och unga i samhällsvård.

³⁴ Socialstyrelsens kampanjmätning 2025, familjehem.

3. Metod och genomförande

Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra en kartläggning av ersättningen till familjehem. Kartläggningen har genomförts genom:

- Intervjuer med 16 kommuner eller stadsdelar och ett kommunförbund (totalt 21 kommuner).
- Inventering och analys av kommunernas riktlinjer för ersättningen.
- Dialog eller intervjuer med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Adda, Vårdföretagarnas referensgrupp, Riksförbundet för Förstärkt Familjehemsvård (RFF), enskilda konsultföretag, Familjevårdens Centralorganisation, Familjehemmens Riksorganisation. I intervjuer med familjehemsorganisationerna deltog fyra aktiva familjehem.
- Volymanalys av placeringsdata från Socialstyrelsens register som komplement till intervjuer och dokumentstudier.
- Nordisk utblick med intervjuer och dokumentstudier från Norge, Danmark och Finland.

De intervjuade kommunerna har varit av olika storlek och spridda över landet (se Bilaga 1). De som intervjuades var familjehemssekreterare, gruppleddare eller 1:e familjehemssekreterare och/eller enhetschef för familjehemsvården. I de flesta intervjuer har flera funktioner medverkat.

Utöver intervjuerna har Socialstyrelsen tagit del av SKR:s cirkulär 24:49, Ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar med mera, från 2024-11-06, fortsättningsvis benämnt SKR:s cirkulär. Cirkuläret uppdateras kontinuerligt och nu gällande cirkulär har nummer 25:52. Eftersom kartläggningen till stora delar genomfördes innan det nuvarande cirkuläret publicerades utgår rapporten från cirkulär 24:49.

Återkoppling av analysarbetet har gjorts till kommuner, SKR och externa aktörer i syfte att kvalitetssäkra underlagen, främja dialog och förankra resultaten. Vid återkopplingstillfällena har de som tidigare intervjuats fått möjlighet att inkomma med kompletteringar och synpunkter samt justera enskilda uppgifter. SKR har gett särskild hjälp och stöd i genomförandet och har bistått med tillgång till sitt nätverk med kommuner.

En analys av data från Socialstyrelsens register har genomförts i syfte att ge en kompletterande och övergripande bild av nuläget. Den fördjupade redovisningen återfinns i analyskapitlet (kapitel 6); i bakgrundskapitlet används volymdata främst som kontext för att illustrera variationen mellan kommuner.

3.1 Avgränsning

Även om både barn och vuxna kan tas emot i familjehem har denna kartläggning fokuserat på den ersättning som utgår till familjehem som tar emot barn för stadigvarande vård, omsorg och uppfostran.³⁵

Ersättningen är ett av flera styrmedel inom familjehemsvården och utgör endast en del av de samlade förutsättningarna för en fungerande familjehemsvård. Faktorer som stöd, handledning och utbildning har stor betydelse för familjehemmens förutsättningar och uppdragets kvalitet. Dessa delar berörs som bifynd i rapporten, men är inte fokus för kartläggningen.

På samma sätt har en del av de intervjuade gett uttryck för att ersättningens påverkan på socialförsäkringsförmånerna kan ha en negativ inverkan på den enskildes drivkraft att vilja bli familjehemsförälder. Socialstyrelsen menar att det kan finnas ett värde i att utforska denna fråga vidare, även om socialförsäkringsförmånerna faller utanför detta uppdrag. Även dessa delar berörs som bifynd i rapporten, men är inte fokus för kartläggningen.

³⁵ Jfr. 9 kap. 2 § SoL.

4. Resultat av kartläggningen

I detta kapitel redovisas resultatet av kartläggningen i följande ordning. Först ges en beskrivning av SKR:s cirkulär (4.1). Därefter beskrivs en aggregerad bild av kommunernas lokala riktlinjedokument, som tolkar och stödjer tillämpningen av SKR:s cirkulär (4.2). Sedan följer en redovisning av intervjuer med medarbetare och chefer inom kommunernas familjehemsvård. Fokus för intervjuerna är tolkningen och tillämpningen av cirkuläret (4.3). I efterföljande delar beskrivs hur SKR, Adda, företag och familjehemsorganisationer ser på ersättningen till familjehem samt på möjliga förbättringar (4.4). Kapitlet avslutas med en sammanfattning (4.5).

4.1 SKR:s cirkulär ger stöd till kommuner

SKR är en medlemsorganisation som ger stöd till tjänstepersoner och förtroendevalda i kommuner och regioner. SKR bidrar med kunskap, rådgivning och utbildningar som stärker bland annat samhällsbyggandet. SKR:s rådgivning är enbart avsedd för företrädare för kommunen, vilket innebär att privata företag inte omfattas av SKR:s rådgivning. SKR har inte heller möjlighet att ge råd om ersättningar i enskilda ärenden – rådgivningen avser mer generella frågor. SKR samordnar också nätverk med kommunföreträdare för bland annat beställare av familjehemsvård.³⁶

SKR tar årligen fram ett cirkulär som innehåller generella rekommendationer om handläggningen av ärenden som rör familjehemsvård. Cirkuläret syftar till att ge stöd och vägledning, men bör ses som ett underlag för utvecklandet av kommunens egna riktlinjer för handläggning av dessa ärenden.³⁷ SKR anger att cirkuläret tagits fram efter önskemål från kommunerna. Cirkuläret är en form av medlemsstöd.

4.1.1 Ersättningens uppbyggnad enligt SKR:s cirkulär

SKR:s cirkulär bygger på en tvådelad ersättningsmodell:

- Arvode, som avser att ersätta familjehemmet för den tid och den insats som uppdraget kräver. Arvodet är skattepliktigt.³⁸

³⁶ www.skr.se, hämtad 2026-05-08; SKR:s cirkulär 24:49, s. 1.

³⁷ SKR:s cirkulär 24:49, s. 1.

³⁸ SKR:s cirkulär 24:49, s. 3.

- Omkostnadsersättning, som avser att täcka de merkostnader familjehemmet får när det tar emot barnet i sin familj. Omkostnadsersättningen är skattefri för omkostnader som överstiger 5 000 kronor per år.³⁹

4.1.2 Arvodet är nivåindelad och skattepliktigt

Arvodet är en skattepliktig inkomst, som beskattas som inkomst av tjänst. SKR:s rekommendationer om arvode gäller såväl för familjehem där och familjehemmet inte känner varandra sedan tidigare, som för familjehem som består av anhöriga eller andra närstående till barnet.⁴⁰

Nivån på arvodet bestäms av hur mycket tid och hur stor arbetsinsats som uppdraget kräver av familjehemsföräldrarna. SKR rekommenderar fyra nivåer av arvode: en grundnivå samt tre förhöjda nivåer. Dessa nivåer är tänkta att återspegla arbetsinsatsen och relateras till uppdragets svårighetsgrad och omfattning. I cirkuläret ges exempel på omständigheter som kan motivera högre arvode, såsom starkt utagerande eller hämmat beteende, psykisk ohälsa, skolproblematik eller anpassningssvårigheter. Det kan även förekomma så omfattande behov av vård och omsorg att det finns skäl att fastställa arvodet till en nivå som överstiger SKR:s rekommendationer.⁴¹

Arvodet följer löneutvecklingen i vårddyrken som exempelvis vårdare, barnskötare, vårdbiträden och behandlingsassistenter. Arvodet räknas om varje år med den procentsats som motsvarar den senast kända genomsnittliga löneökningen för dessa yrkesgrupper.⁴² I cirkulär 24:49 är arvodet indelat enligt följande:

Tabell 1. Arvodessersättning. Individuell bedömning måste göras utifrån vilken arbetsinsats uppdraget kräver

Grundarvode	Förhöjd nivå 1	Förhöjd nivå 2	Förhöjd nivå 3
11 817 kr	13 809 kr	15 815 kr	18 144 kr

Källa: SKR:s cirkulär 24:49, s. 24.

4.1.3 Arvodet kan behöva höjas eller sänkas

Eftersom arbetsinsatsen kan se olika ut under en och samma placering kan arvodet komma att både höjas och sänkas under den period som en placering

³⁹ SKR:s cirkulär 24:49, s. 9.

⁴⁰ SKR:s cirkulär 24:49, s. 3.

⁴¹ SKR:s cirkulär 24:49, s. 4.

⁴² SKR:s cirkulär 24:49, s. 4 f.

pågår. SKR rekommenderar att det i avtalet anges vad som gäller för justeringar av arvodet under uppdragstiden.⁴³

Vid en nyplacering kan det vara svårt att bedöma den placerades behov av insatser och därmed vilken tidsåtgång och arbetsinsats som kommer att krävas av familjehemmet. Inledningsvis kan arvodet då bestämmas för en begränsad period. Därefter bör det finnas bättre förutsättningar att fastställa nivån på det fortsatta arvodet.⁴⁴

Det förekommer att familjehem av olika anledningar behöver avlastning i vården av ett barn. Det är fråga om placeringar där barnet regelbundet vistas utanför familjehemmet. I sådana fall kan socialnämnden vid en nyplacering bestämma arvodet till en lägre nivå än om barnet vistades på heltid i familjehemmet.⁴⁵

Det finns även flera andra anledningar som kan medföra en reduktion av arvodet. Som exempel kan nämnas barnets frånvaro om den påverkar familjehemmets arbetsinsats och kostnader, att barnets behov av vård inte längre är lika omfattande, eller att syskon placeras i ett och samma familjehem.⁴⁶

4.1.4 Ersättning för inkomstbortfall ges tidsbegränsat

Frågan om ett förhöjt arvode kan bli aktuell när nämnden bedömer att barnet har så stora omsorgsbehov att familjehemsföräldrarna som förvärvsarbetare behöver vara tjänstlediga under en tidsbegränsad period för att vara hemma med barnet på hel- eller deltid. Det kan också förekomma att nämnden, med hänsyn till det placerade barnets behov, begär att en vuxen ska finnas hemma under en längre period. SKR:s cirkulär beskriver att sådan ersättning kan utgå i form av förhöjt arvode, exempelvis vid placering av små barn, inskolningsfaser eller vid komplex problematik. Ersättning för inkomstbortfall ges enligt cirkuläret tidsbegränsat.⁴⁷

4.1.5 Omkostnadsersättning är skattefri och uppdelad på grund- och tilläggskostnad

Omkostnadsersättningen är en avdragsgill ersättning, för den del av ersättningen som överstiger 5 000 kronor per år. Skatteverket ställer krav på att utbetalaren av ersättningen ska ha följt SKR:s rekommendationer, för att familjehemmet ska kunna göra avdrag för omkostnadsersättningen i

⁴³ SKR:s cirkulär 24:49, s. 4.

⁴⁴ SKR:s cirkulär 24:49, s. 5.

⁴⁵ SKR:s cirkulär 24:49, s. 7.

⁴⁶ SKR:s cirkulär 24:49, s. 6.

⁴⁷ SKR:s cirkulär 24:49, s. 5.

inkomstdeklarationen. I annat fall kräver Skatteverket ett underlag som visar hur ersättningen är beräknad. Har familjehemmet fått ersättning för tilläggskostnader utöver SKR:s fastställda schablonbelopp behöver det finnas ett godtagbart underlag – kvitto eller beräkning – som visar att behovet finns och att ersättningen motsvaras av en kostnad för den placerade.⁴⁸

Ersättningen består dels av en åldersfördelad schablon som kallas grundkostnad, dels av tilläggskostnader som beräknas individuellt utifrån det placerade barnets specifika behov. Exempel på tilläggskostnader är avgift för förskola och fritidshem, kostnader för umgängesresor till närstående, specialkost, glasögon eller linser, fritidsaktiviteter som medför betydande kostnader för utrustning eller avgift, semesterresor samt eventuella avgifter för färdtjänst.⁴⁹

Grundkostnaden beräknas täcka barnets normala löpande behov för försörjning och livsföring i övrigt. Den är lika för alla barn i åldersgruppen. I grundkostnaden ingår kostnader för barnets livsuppehälle och del i de gemensamma hushållsutgifterna.⁵⁰

Cirkuläret anger även att barnbidrag och studiebidrag normalt ska dras av från ersättningen, eftersom dessa bidrag är avsedda att täcka delar av omkostnaderna för barnet.

4.1.6 Omkostnadsersättningens nivåer

Omkostnadsersättningen följer kostnadsutvecklingen genom koppling till prisbasbelopp. Konsumentverkets beräkningar av kostnader för olika hushåll och för barn i olika åldrar har beaktats vid beräkningen av omkostnadsersättningens storlek. Omräkning av ersättningen sker årligen med prisbasbeloppet. Avvikelser behöver kunna redovisas och kan komma att granskas av Skatteverket.⁵¹

I cirkulär 24:49 är omkostnadsersättningen upplagd enligt följande:

Tabell 2. Omkostnadsersättning. Individuell bedömning måste göras utifrån vilka kostnader som kan komma i uppdraget

Ålder	Grundkostnad	Högsta tillägg
0-12 år	5 390 kr	2 205 kr
13-19 år	6 125 kr	2 450 kr

Källa: SKR:s cirkulär 24:49, s. 23 f.

⁴⁸ Skatter och avdrag för dig som är familjehem, Skatteverket, hämtad 2026-05-08.

⁴⁹ SKR:s cirkulär 24:49, s. 9; SKR:s cirkulär 24:49, s. 10.

⁵⁰ SKR:s cirkulär 24:49, s. 10.

⁵¹ SKR:s cirkulär 24:49, s. 9.

Omkostnadsersättningen inkluderar barnbidrag alternativt studiebidrag, som ska dras av eftersom det går direkt till familjehemmet alternativt ungdomen.⁵²

4.1.7 Konsulentstödda familjehem upphandlas på olika nivåer

Ersättningen till familjehem behöver förstås i kontexten av hur marknaden för konsulentstödda familjehem fungerar på övergripande nivå. Det ger bättre förutsättningar för att förstå hur marknaden påverkar ersättningen. Mot den bakgrunden beskrivs i detta avsnitt hur konsultföretagen upphandlas.

Adda är SKR:s upphandlingsföretag. Adda upphandlar konsulentstödda familjehem under ramavtal. Adda började upphandla konsulentstödda familjehem eftersom det fanns en efterfrågan på detta från kommuner med liknande behov. Ett stort antal kommuner gör avrop under Addas avtal⁵³, och detta är det vanligaste sättet att avropa konsulentstödda familjehem i Sverige idag. För närvarande saknas möjlighet att avropa från Addas ramavtal eftersom upphandlingen är föremål för rättslig prövning och processen pågår.⁵⁴ Alternativ till att upphandla familjehemslösningar förekommer i form av kommuners egna upphandlingar eller kommungemensamma upphandlingar.

En stor del av upphandlingen av konsulentstödda familjehemsföretag sker således genom ett fåtal avtal över hela landet. Avtalen sträcker sig vanligtvis över fyra år.

I det senaste Adda-avtalet anges att förstärkta familjehem ska kunna ta emot barn eller unga med särskilda behov. Minst en av familjehemsföräldrarna ska vara på plats i hemmet och tillgänglig för arbete kopplat till placeringen när som helst, på heltid. Insatsen är uppdelad i tre nivåer beroende på den enskildes behov, som under en pågående placering ska kunna ändras utifrån förändrat behov. I avtalet anges också att utföraren ska använda SKR:s rekommendationer som stöd och vägledning vid fastställande av ersättningen till familjehemmet.⁵⁵

⁵² SKR:s cirkulär 24:49, s. 10.

⁵³ Adda, Konsulentstött familjehemsvård 2024, Version 3.

⁵⁴ <https://www.adda.se/upphandling-och-ramavtal/planerade-och-pagaende-upphandlingar/konsulentstodd-familjehemsvard-2024> (hämtad 2026-05-28).

⁵⁵ Adda, Konsulentstött familjehemsvård 2024, Version 3.

4.2 Kommunerna tolkar SKR:s cirkulär i riktlinjer

Kommunerna rekommenderas av SKR att anta egna riktlinjer som preciserar hur SKR:s generella rekommendationer ska tillämpas i kommunen. För att skapa en bättre förståelse för hur SKR:s cirkulär används av kommunerna och vilka skillnader som finns i tillämpningen, har Socialstyrelsen begärt in och gått igenom riktlinjerna.

Socialstyrelsen har eftersökt riktlinjerna enligt följande:

- De kommuner som Socialstyrelsen har intervjuat har ombetts dela med sig av sina riktlinjer. Sex kommuner har inkommit med riktlinjer.
- En webbaserad sökning har gjorts, i vilken 17 riktlinjer återfunnits.
- Övriga kommuner har av Socialstyrelsen tillfrågats om de har lokala riktlinjer. Av de 174 kommuner som svarade på enkäten anger ungefär en tredjedel (58) att de har egna riktlinjer, och dessa har inkommit till Socialstyrelsen.

Denna del av kartläggningen utgår från dessa riktlinjedokument.

Genomgången visar att kommunernas riktlinjer skiljer sig åt i flera delar. Det finns skillnader i hur centrala begrepp definieras, hur gränsdragningar görs och vilka ersättningsnivåer som ska användas. I vissa riktlinjer finns modeller, tabeller eller nivåsystem som detaljerat beskriver hur ersättningen ska bedömas (hög grad av operationalisering). I andra ges vissa preciseringar, men centrala delar lämnas öppna för tolkning. I några fall är riktlinjen i princip en hänvisning till SKR:s cirkulär utan lokala preciseringar.

I det följande redovisas exempel på skillnader mellan kommunernas riktlinjer. Det bör noteras att exemplen utgår från de riktlinjer som har en mer konkret tolkning och tillämpning av SKR:s cirkulär. Majoriteten av kommunernas riktlinjer är mindre specifika, vilket har bidragit till vissa svårigheter i att jämföra riktlinjerna med varandra.

4.2.1 Olika syn på hur inkomstbortfall ska kompenseras

I SKR:s cirkulär beskrivs en möjlighet att betala ett förhöjt arvode som kompensation för inkomstbortfall, till exempel om en familjehemsförälder som förvärvsarbetar behöver vara tjänstledig under en tidsbegränsad period för att vara hemma med barnet på hel- eller deltid. Flera riktlinjer behandlar frågan om inkomstbortfall, men hur kommunerna hanterar frågan skiljer sig åt.

I vissa kommuner behandlas inkomstbortfall som en egen del av ersättningen, med tydliga villkor, tidsbegränsningar och krav på styrkande. I andra kommuner hanteras inkomstbortfall genom att arvodet höjs, utan något förtydligande om vilken del av arvodet som avser uppdraget som sådant och vilken del som kompenserar för inkomstbortfall. Det innebär att arvodet i vissa fall fyller två funktioner – både ersättning för uppdraget och kompensation för utebliven arbetsinkomst – utan att delarna kan särskiljas.

I några kommuner anger riktlinjerna att kommunen inte ersätter inkomstbortfall, med hänvisning till att familjehemsföräldrarna kan ansöka om tillfällig föräldrapenning.

4.2.2 Olika syn på när arvodet kan ges över SKR:s nivåer

Kommunerna skiljer sig i hur arvoden som överstiger SKR:s nivåer hanteras. Vissa kommuner har infört egna nivåer eller fasta påslag över SKR:s rekommendationer. Andra kommuner anger att avvikelser kan förekomma i undantagsfall, men utan att definiera kriterier eller omfattning. Ytterligare kommuner har inga skrivningar om hur arvode över SKR:s nivåer ska hanteras.

4.2.3 Olika definitioner och gränser för omkostnadsersättning

Grundkostnad och tilläggskostnader

Riktlinjerna definierar omkostnadsersättningen olika, både vad gäller vad som anses ersättas av grundkostnaden och vad som kan ersättas genom tilläggskostnader. I vissa riktlinjer behandlas exempelvis fritidsaktiviteter, resor kopplade till umgänge med närstående, specialkost eller glasögon som tilläggskostnader. I andra riktlinjer framgår det inte om dessa kostnader ska anses ingå i schablonen för grundkostnad, ersättas som tillägg eller som engångspost. Det innebär att hanteringen blir beroende av kommunens riktlinjer eller, i de fall sådana saknas, av individuell handläggning.

Kommuner med hög detaljeringsgrad har ofta listor och takbelopp (till exempel kopplat till prisbasbelopp), vilket minskar tolkningsutrymmet. Kommuner med låg detaljgrad saknar ofta motsvarande struktur och lämnar därmed frågan till individuell handläggning.

Engångskostnader och återkommande kostnader

I riktlinjerna finns skillnader i vad som betraktas som engångskostnader och vad som anses utgöra återkommande kostnader. Vissa kommuner har en modell där återkommande kostnader bedöms tillfalla den löpande

omkostnadsersättningen. I dessa riktlinjer är det vanligt att fler av kostnaderna kring barnet ersätts löpande. Andra kommuner hanterar fler kostnader som engångskostnader, där tilläggskostnaden beslutas för det enskilda utlägg. Vanliga exempel på engångskostnader är cykel, dator, moped eller större inköp inför placering.

Det finns också riktlinjer där denna gränsdragning inte är närmare specificerad eller där den beskrivs i mer generella ordalag.

Omkostnadsersättning eller ekonomiskt bistånd

I vissa kommuner inkluderas flera typer av kostnader i omkostnadssystemet genom tillägg, ofta med maxnivåer och beslutsordning. I andra kommuner provas motsvarande kostnader som ekonomiskt bistånd till barnet i separata beslut, utan koppling till familjehemsersättningen.

4.2.4 Olika syn på uppföljning och omprövning av ersättningen

Kommunernas riktlinjer innehåller sällan information om uppföljning och omprövning av ersättningen. Många kommuner beskriver att ersättningen kan omprövas vid förändrade behov, men anger inte rekommenderade tidsintervall, vad som ska föranleda en uppföljning eller hur den ska göras.

Vissa kommuner har årliga uppföljningar eller tidsbegränsade ersättningsbeslut med regelbunden omprövning. Information om uppföljning och omprövning kan då regleras i de avtal kommunen och familjehemmet ska ingå. Andra kommuner anger att ersättningen kan omprövas vid förändrade behov, men anger inga detaljer kring vad som ska föranleda omprövningen eller när i tid den bör ske.

4.3 Kommunernas tillämpning av nationella och lokala riktlinjer

Samtliga intervjuade kommunföreträdare anger att SKR:s rekommendationer är utgångspunkt för kommunens beslut om ersättning till familjehem. Cirkuläret uppfattas som ett etablerat och legitimt stöd.

Intervjuerna bekräftar bilden av att tolkningen av SKR:s cirkulär leder till skillnader mellan och inom kommuner. De faktorer som påverkar storleken på arvudet och omkostnadsersättningen skiljer sig åt beroende på kommun. Tolkningssutrymmet innebär samtidigt möjligheter att ta hänsyn till det individuella barnets behov och familjehemmets situation. Det förekommer också att beslut frångår rekommendationerna.

Flera familjehemssekreterare beskriver att det är utmanande att förklara för familjehemmen varför en viss ersättning bestämts. Det finns också en upplevelse av att familjehemsuppdrag av liknande omfattning och komplexitet kan få olika ersättning, vilket befaras påverka förutsättningarna att rekrytera familjehem.

I intervjuerna beskrivs samstämmigt att det råder konkurrens om familjehem, både mellan kommuner och mellan kommuner och konsulentverksamheter.

4.3.1 Arvodesnivån påverkas av flera faktorer

Beslutsprocessen för arvode beskrivs vara likartad i samtliga intervjuade kommuner. Familjehemssekreterare och barnsekreterare samråder om förutsättningarna för uppdraget kring det aktuella barnet, och familjehemssekreteraren för dialogen med det tilltänkta familjehemmet. I de flesta intervjuade kommunerna har familjehemssekreteraren delegation att fatta beslut om arvode inom de fyra nivåer som SKR rekommenderar. I vissa kommuner är delegationen begränsad till SKR:s grundnivå. Beslut om arvode över SKR:s rekommendationer fattas i de flesta kommuner av chef. I ett fåtal kommuner fattas dessa beslut av socialutskott, det vill säga politiker.

Vad kommunala företrädare anser bör påverka arvodets storlek

Samtliga intervjuade kommuner anger att det som bör påverka arvodets storlek är barnets behov och uppdragets omfattning.

Med barnets behov menar de intervjuade de särskilda behov som det enskilda barnet kan ha, exempelvis en funktionsnedsättning, ett upplevt trauma eller behov av stöd kopplat till ett utmanande beteende – behov som familjehemmet behöver möta och ta hand om.

Med uppdragets omfattning menar de intervjuade att arvodet bör påverkas av i vilken omfattning barnet behöver stöd utanför hemmet, till exempel att barnet har täta vårdkontakter eller skolkontakter, att familjehemmet behöver medverka vid umgänge med närstående och dylikt. Ett sätt att sammanfatta det är att arvodet bör ses som en ersättning för familjehemsföräldrarnas insatser och den tid som familjehemmet ägnar åt barnet.

Vad kommunala företrädare anser faktiskt påverkar arvodets storlek

Kommunföreträdarna beskriver att konkurrensen om familjehem har en faktisk påverkan på arvodet. Bristen på familjehem och konkurrens om hemmen finns både mellan kommunerna och mellan kommuner och konsulentverksamheter.

Många familjehem är medvetna om den konkurrens som råder, bland annat eftersom information cirkulerar i sociala medier. Familjehemmen beskrivs jämföra ersättningar med varandra eller mellan olika uppdragsgivare, för att få information om vilka kommuner som betalar ut högre eller lägre arvode. Det är vanligt att familjehemmet ställer krav på en viss arvodesnivå, och kommunen går många gånger med på en nivå som ligger över den vanliga.

Det finns en uppfattning att konsulentverksamheterna ofta erbjuder en högre ersättning. Det är svårt för kommunföreträdarna att veta vilket arvode ett konsulentstött familjehem får, om inte kommunen tar över familjehemmet från konsulentverksamheten. I dessa fall kan det visa sig att familjehemmet har ett högre arvode än vad kommunen som regel erbjuder. Kommunen säger dock sällan nej till denna högre arvodesnivå, varför familjehemmet får behålla den vid en övergång.

I vissa fall placeras barnet först i ett jourhem. Inte sällan har jourhemmet en högre ersättning än den som betalas till ett familjehem, eftersom jourhemmet behöver ha en beredskap för att kunna ta emot placeringar med kort framförhållning. Om kommunen bedömer att barnet ska stanna i jourhemmet, och godkänner detta som familjehem, är det vanligt att det tidigare jourhemmet behåller det högre arvodet, trots att det har blivit familjehem.

Vissa av de intervjuade kommunerna beskriver att de har en ambition att hålla den arvodesnivå som SKR rekommenderar, trots att detta påverkar kommunens konkurrenskraft. Dessa kommuner försöker i stället konkurrera med stöd och utbildning till familjehemmen.

Vad kommunala företrädare anser inte har så stor påverkan på arvodet

Kommunrepresentanter beskriver att familjehemmen själva ofta framhåller sin kompetens (utbildning och erfarenhet) som ett skäl för att erhålla ett högre arvode, men att detta inte påverkar arvodet i någon större utsträckning. De intervjuade menar att barnets behov ses som den huvudsakliga utgångspunkten för arvodesnivån, snarare än familjehemmet kompetens. Kompetensen blir dock indirekt viktig, eftersom matchningen mellan barn och familjehem förutsätter att barnets behov kan omhändertas av familjehemmet.

Vilken målsättning som har formulerats för barnet, alltså vad insatsen vård i familjehem syftar till, påverkar inte nivån på arvodet.

Hur nivån på arvodet bestäms

Alla kommunrepresentanter som Socialstyrelsen har intervjuat uppger att de följer SKR:s cirkulär och tycker att cirkuläret är bra. Några önskar att cirkuläret kunde vara tydligare, mot bakgrund av att de upplever att

tolkningsutrymmet är för stort. I samtalen framkommer till exempel önskemål om en tydligare beskrivning av vad som krävs för att ge arvode på olika nivåer, och att skälen för högre arvode ska bli mer heltäckande snarare än att enbart anges som exempel.

Merparten av de som intervjuats beskriver att de saknar kommunala riktlinjer som tolkar SKR:s cirkulär och stödjer tillämpningen av rekommendationerna. I två kommuner har arvodesnivåerna brutits ner till en "stege" eller poängskala, i ett försök att underlätta för handläggaren som ska bedöma nivån på arvodet och att göra mer likställda bedömningar.

I de kommuner som saknar riktlinjer som förtydligar SKR:s cirkulär beskriver familjehemssekreterarna att de i det enskilda fallet gör egna tolkningar, även om samråd med kollegor och/eller chef ofta hör till arbetsrutinen. Inom en familjehemsenhet kan familjehemssekreterare genom ärendedragningar och liknande arbeta sig fram till en gemensam praxis för ersättningar, men den är inte dokumenterad. Vissa av de intervjuade beskriver att ett sådant tillvägagångssätt medför stor flexibilitet och möjlighet att anpassa arvodet efter behov och förhållanden i övrigt. Samtidigt beskrivs att det i efterhand kan vara svårt att förstå grunden för det enskilda beslutet om arvodesnivå.

I två av de intervjuade kommunerna har en genomgång av samtliga beslut om arvode till familjehem genomförts. Genomgången visade att beslutsmotiveringarna ibland var otydliga och svåra att förstå. I dessa kommuner har man efter genomgången sett över metoden för att bedöma arvodesnivån.

De flesta intervjuade kommunerna svarar att barnets behov styr arvodesnivån – det vill säga att den som beräknar arvodet utgår från det individuella barnet när arvodet fastställs. En intervjuad uttryckte det: "Om du går igenom sju olika ärenden kommer du att få sju olika förklaringar till arvodesnivån – det finns många parametrar att ta in i bedömningen."

I en kommun beskriver de att de aldrig använder grundnivån för arvode. De anser att alla barn som är aktuella för familjehem har särskilda behov som överstiger grundnivån. Andra kommuner anser att även grundnivån gäller barn med särskilda behov och prövar det aktuella barnets behov mot grundnivån innan de kommer fram till om en högre nivå är motiverad. I ytterligare två kommuner anger de intervjuade att de ofta använder den högsta arvodesnivån och anser det motiverat med tanke på barnens behov. Det minskar krav från och förhandlingar med familjehemmen, och de motiverar detta med att skillnaderna i arvode handlar om relativt små belopp och att de hellre vill fokusera på stöd till familjehemmen än på diskussioner om arvoden.

Arvode för nätverkshem

Ett nätverkshem är ett familjehem inom barnets släkt eller sociala nätverk. Nätverkshem arvoderas som andra familjehem, men de intervjuade anger att det är vanligare att de har arvode på grundnivå. Om barnet placeras i nätverkshemmet innan familjen har blivit utredd och godkänd som familjehem, ersätts nätverkshemmen i några kommuner endast i form av en omkostnadsersättning. Andra kommunföreträdare anger att de ersätter nätverkshemmet med arvode i hel eller halv grundnivå under utredningstiden.

När arvodet bestäms över SKR:s nivåer

Elva av de intervjuade kommunerna beskriver att de har pågående placeringar där familjehemmet erhåller ett arvode över SKR:s rekommenderade nivåer. Alla intervjuade kommuner uppger att det förekommer ibland.

I intervjuerna beskrivs att uppdragen som föranleder höga arvoden ofta handlar om barn som kommer från placering i HVB eller som har varit med om flera omplaceringar. Det kan också handla om barn med stora fysiska eller psykiska behov – vilka medför mer omfattande familjehemsuppdrag. I dessa fall behöver ofta en eller båda familjehemsföräldrarna avstå från förvärvsarbete, varför arvodet även utgör en ersättning för inkomstbortfall. Det kan även handla om barn med behov av assistans, där kommunen vill undvika institutionsplacering.

Andra skäl som kan medföra att arvodet bestäms över SKR:s rekommendationer är familjehemmets krav, att kommunen övertagit ett familjehem som redan erhåller ett högt arvode, eller att ett tidigare jourhem som har övergått till att bli familjehem får behålla "jourhemsarvodet".

När arvode ges som kompensation för inkomstbortfall

Alla de intervjuade kommunerna erbjuder förhöjt arvode som kompensation för utebliven arbetsinkomst under viss tid. Tidsrymden varierar utifrån barnets behov och ålder; tre till sex månader är vanligt. Längre tid förekommer när det gäller ersättning för att gå ner i arbetstid från heltid.

De intervjuade beskriver att vissa arbetsgivare ger familjehemmet rätt till tjänstledighet eller möjlighet att gå ner i arbetstid för uppdraget som familjehem. I normalfallet saknas denna möjlighet, vilket får som konsekvens att någon i familjehemmet får säga upp sig från sitt ordinarie arbete. De tar därmed en ekonomisk risk om uppdraget kräver att någon i familjehemmet inte förvärvsarbetar eller om uppdraget avslutas.

Kommunföreträdarna beskriver att dessa förhöjda arvoden främst erbjuds till familjehem som tar emot små barn som saknar förskoleplats. Det förekommer också att familjehem som tar emot barn i andra åldrar får den förhöjda ersättningen, och då ofta vid starten på placeringen. Det är även vanligt att familjehemmet får förhöjt arvode för att kunna arbeta deltid för att ta hand om ett barn som inte klarar att vara på fritidshem efter skolan eller behöver kortare dagar i förskola eller fritidshem. Andra uppdrag där kompensation för utebliven arbetsinkomst förekommer är särskilt krävande uppdrag där barnets behov är så omfattande att någon förälder behöver finnas tillgänglig hemma över längre tid.

Hur det förhöjda arvodet beräknas skiljer sig mellan kommunerna. Det vanligaste är att beräkna 100 procent av månadslönen från ordinarie arbete som grundprincip. Vad som anses ingå i månadslönen skiljer sig dock åt mellan kommunerna. Några av de intervjuade kommunerna räknar med semestertillägg som en del av månadslönen, och en kommun ersätter också avsättning till tjänstepension. Ett par kommuner svarar att inkomstbortfallet beräknas utifrån vad som står i arbetsgivarintyget – innehåller arbetsgivarintyget semester och avsättning till tjänstepension kompenseras det, men kommunen begär inte per rutin in dessa uppgifter.

De flesta beskriver att inkomstbortfallet ersätts separat, utöver det arvode som bestäms för uppdraget i sig. En kommun uppger att man i dessa fall ersätter enligt grundnivå för familjehemsersättning.

Även om kompensation för inkomstbortfall i intervjuerna beskrivs som tidsbegränsad förekommer det att den ges över längre tid, exempelvis så länge ett barn behöver särskilt stöd hemma. Flera kommuner beskriver att de i sådana situationer beslutar om höga ordinarie arvoden för uppdrag där familjehemmet behöver vara hemma under en längre period, vilket fyller en liknande funktion som förhöjt arvode för inkomstbortfall.

Dokumentation av skälen för det beslutade arvodet

Hälften av de intervjuade kommunerna beskriver att de dokumenterar skälen för det beslutade arvodet i familjehemmets personakt. Några kommuner anger att skälen dokumenteras i det avtal som upprättas mellan kommunen och familjehemmet. Om beslut om familjehemsersättning fattas vid ett nämndsammanträde, kan skälen också återfinnas i det underlag som överlämnas till utskottet.

Flera kommuner berättar att de inte återger skälen för arvodet så detaljerat, med hänvisning till barnets integritet.

Uppföljning och ändring av arvodet

Endast några av de kommunföreträdare som Socialstyrelsen har intervjuat beskriver att en uppföljning av arvodet sker i samband med en årlig

uppräknings av arvoden. I två kommuner skrivs avtalet som upprättas mellan kommunen och familjehemmet om årligen. I en kommun avtalas alltid tidsbegränsade arvoden så snart arvoden överstiger SKR:s rekommenderade grundnivå. De allra flesta beskriver dock att ingen regelmässig uppföljning av arvoden sker.

Arvodet beskrivs kunna höjas om barnets behov förändras eller visar sig vara mer komplext än vad man först bedömt. Samtliga beskriver att det är mycket svårt att sänka ett arvode, varför detta i princip aldrig sker. Ett undantag är om kommunen och familjehemmet har en överenskommelse om att tillfälligt höja arvoden – då återgår ersättningen till den tidigare nivån när den avtalade tidsperioden löpt ut.

Högsta och lägsta arvode för pågående placering

Socialstyrelsen efterfrågade det för kommunerna högsta och lägsta beslutade arvoden i vid tiden för intervjun pågående placering. I frågan uteslöts förhöjt arvode på grund av inkomstbortfall.

Kommunernas högst beslutade arvode låg på en nivå mellan 18 144 kr (den högsta av SKR:s rekommenderade nivåer) och 39 791 kr per månad. I elva av de intervjuade kommunerna låg det högst beslutade arvoden över den högsta av SKR:s rekommenderade nivåer.

Kommunernas lägst beslutade arvode låg på 11 817 kr (den lägsta av SKR:s rekommenderade nivåer), med undantag för två kommuner vars lägst beslutade arvode understeg SKR:s grundnivå. I båda dessa fall tillföll arvoden nätverkshem under utredning. I en kommun var det lägst beslutade arvoden 13 809 kr, det vill säga en nivå över SKR:s lägsta rekommenderade nivå.

4.3.2 Omkostnadsersättningen definieras olika

Omkostnadsersättningen utgår i SKR:s cirkulär från två delar. En del utgör grundkostnader, där beloppet är lika för alla barn i åldersgruppen enligt SKR:s schablon. Den andra delen utgår från tilläggskostnader och bestäms utifrån individuella behov. Även om beloppet för grundkostnaden är detsamma gör kommunerna olika gränsdragningar för vad som ska anses ingå i grundkostnaden, och därmed också för när tillägg behöver beviljas för olika typer av omkostnader (jfr 4.2.3). Intervjuerna har därför fokuserat dels på hur kommunerna drar gränsen mellan grundkostnad och tilläggskostnad, dels på hur tilläggskostnaderna hanteras. Med tilläggskostnader avses de omkostnader som tillkommer utöver ersättningen för grundkostnader.

Hur kommunerna hanterar tilläggskostnader

Kommunföreträdarna anger att det är vanligt att en basutrustning beviljas som en tilläggskostnad vid start av en placering (till exempel säng). Under

pågående placering kan många olika kostnader beviljas som tillägg, till exempel cykel, mobil, semesterresa med familjehemmet, körkort, resor till umgänge med biologisk familj eller dyrare fritidsverksamhet.

Kommunerna beskriver att de kan välja att utöka den löpande omkostnadsersättningen i stället för att bevilja enskilda tillägg separat med schabloner. Det kan gälla till exempel dyrare fritidsaktiviteter och semesterresor. Några beskriver att de väljer denna lösning mer frekvent och andra anger att det förekommer i mindre utsträckning.

I intervjuerna framkommer att det kommer många frågor från familjehemmen om tilläggskostnader: Vilka tilläggskostnader är rimliga? Ska ett barn placerat i ett familjehem med god ekonomi ha samma standard som övriga i familjen när det gäller resor och ägodelar, och därmed få en högre standard än ett barn som är placerat i en familj med sämre ekonomi?

Några kommuner väljer att ge den högre nivån för löpande omkostnadsersättning med en förväntan om att familjen på så sätt klarar en hel del tillägg utan ytterligare förfrågningar till socialtjänsten. Andra beviljar alltid grundkostnaden med hänvisning till Skatteverkets regler.

Kommunerna beskriver olika sätt på vilka de beräknar tilläggskostnaden. Vissa jämför med Konsumentverkets beräkningar eller med vad olika varor kostar i affären. Några kommuner beräknar vissa varor eller tjänster i procent av prisbasbeloppet och beviljar maximalt den nivån. Det förekommer att kommunerna inte beviljar ersättning för hela tilläggskostnaden, till exempel vid dyrare fritidsaktiviteter. Detta motiveras med att en del av kostnaden redan ersätts i den löpande grundersättningen.

Ett par kommunföreträdare nämner att SKR:s rekommenderade omkostnadsersättning inte har följt inflationsutvecklingen.

Flera kommunföreträdare nämner att det inte är ovanligt att familjehem har svårt att skilja mellan arvode och omkostnadsersättning. Det kan enligt de intervjuade innebära att den del av ersättningen som ska gå till barnet, till exempel för ett eget sparande, försvinner. I intervjuerna beskrivs att familjehemssekreterarna behöver prata igenom ekonomin med familjerna och förklara vad som gäller.

4.3.3 Kommunernas användning av konsulentstödda familjehem

Alla kommuner som deltagit i intervjuerna anlitar konsulentstödda familjehem. Andelen varierar mellan kommunerna, men utgör i samtliga intervjuade kommuner en mindre del av det totala antalet familjehemsplaceringar – sammantaget ger intervjuerna bilden av en lägre

andel snarare än en huvuddel av placeringarna. Några exakta uppgifter om andelen har inte inhämtats inom ramen för kartläggningen.

Konsulentstödda familjehem tar ofta emot barn med komplex problematik

I intervjuerna framkommer att de barn som placeras i familjehem med konsulentstöd ofta är barn med komplex problematik, eller vars behov förutsätter att familjehemmet får kontinuerlig handledning. Andra exempel är barn som av skyddsskäl är i behov av en placering med ett geografiskt avstånd mellan sig och det biologiska nätverket, barn som placeras i så kallade behandlingsfamiljer, samt barn med särskilt komplexa behov som annars hade krävt insatser från HVB. Även jourfamiljer förekommer i denna grupp.

Kommunrepresentanterna beskriver också att det händer att barn placeras i konsulentstödda familjehem på grund av svårigheter att hitta familjehem, även om barnen inte har något av de behov som anges ovan. Så kan exempelvis vara fallet vid syskonplaceringar eller placering av tonåringar.

Samarbete och ansvarsroller mellan kommun och konsulentverksamhet

Samarbetet mellan konsulentverksamheter och socialtjänsten beskrivs variera. Hinder i samarbetet beskrivs kunna vara outtalade förväntningar på varandra och otydlighet kring ansvarsområden. De intervjuade beskriver att de behöver gå igenom samarbete, kommunikation och ansvarsgränser vid varje uppdrag, trots att ansvarsgränserna är reglerade och tydliggör att socialnämnden har huvudansvaret och ett ansvar att följa upp.

Kommunföreträdare nämner till exempel att vissa konsulentverksamheter inte vill att kommunerna har direktkontakt med familjehemmet. Det händer också att konsulentverksamheten inte informerar kommunen när en placering är nära ett sammanbrott. Kommunerna uppger att konsulentverksamheterna fungerar väldigt olika. Vissa företag har verksamheter som fungerar mycket väl. I andra fall visar sig till exempel bristande rapportering av uppdraget till kommunen, eller bristande frekvens och kvalitet på handledning. Det händer också att företag föreslår familjehem som kommunen tidigare utrett och inte godkänt.

I intervjuerna framkommer att familjehemssekreteraren i praktiken får en mer begränsad roll i relationen till konsulentstödda familjehem, vid en jämförelse med kommunala familjehem. Familjehemssekreteraren följer upp placeringen, men med lägre frekvens. Detta beskrivs gälla trots att kommunens ansvar för barnet är detsamma.

Kommunföreträdarna anger att det är vanligt att de inte har kännedom om vilken ersättning konsulentverksamheten betalar till familjehemmet. Det vanligaste är att kommunen får reda på ersättningen när kommunen tar över ansvaret för familjehemmet från konsulentföretaget. Även om kommunerna enligt flera avtal kan begära in dessa uppgifter från företagen anger flera kommunföreträdare att detta sällan sker. Intervjuerna ger en bild av att det är svårare att få insyn i om ersättningen till familjehemmen är skälig för uppdraget i de fall då rollfördelningen mellan kommun och konsulentverksamhet inte fungerar.

Kommunen kan överta ett familjehem från en konsulentverksamhet

Kommunföreträdare beskriver att kommuner ibland tar över ansvaret för familjehem från konsulentverksamheter. Det betyder att avtalet mellan familjehemmet och konsulentföretaget avslutas. Ersättning regleras därefter genom avtal mellan kommunen och familjehemmet. Därmed övergår ansvaret för stödet och ersättningen från företaget till kommunen.

Ett övertagande beskrivs oftast ske för att minska kommunens kostnader. Det beskrivs i vissa fall också kunna ske när en konsulentverksamhet inte hanterar uppdraget enligt avtal eller förväntan.

De intervjuade anger att kommun och konsulentverksamhet inte alltid är överens om övergång. Övergången kan ske efter olika lång tid. Det beskrivs i vissa fall finnas tydliga skrivningar i avtal eller separata överenskommelser för när en övergång ska ske. För familjehemmet kan övergången upplevas som svår eftersom de känner anställda vid konsulentverksamheten bättre än familjehemssekreteraren. Om en övergång förväntas ske snart efter en placering, kan det påverka vilket dygnspris som begärs.

Vid övergång visar det sig ofta att konsulentverksamhetens arvode är högre än den som kommunen skulle ha erbjudit. Familjen får oftast behålla den högre ersättningen. Det förekommer också att familjehemmet har högsta omkostnadsersättning utan att en individuell bedömning av kostnaderna har gjorts, vilket blir en svårighet för kommunen vid övergången eftersom det inte stämmer med Skatteverkets regler.

Dygnsersättningens nivåer i pågående placeringar

Socialstyrelsen efterfrågade högsta och lägsta dygnsersättning i pågående placering hos konsulentstött familjehemsvård.

De högsta dygnsersättningarna låg mellan 2 824 kronor och 6 000 kronor för ett mycket komplext uppdrag. De lägsta dygnsersättningarna låg mellan 1 239 kronor och 2 400 kronor. Förhöjt arvode som kompensation för förlorad arbetsinkomst kan förekomma i dessa uppdrag.

I flera av de senaste avtalen mellan kommuner och konsulentverksamheter ställs krav på att företagen ska kunna redovisa ersättningen till familjehemmen, men det visar sig i praktiken att denna möjlighet inte nyttjas särskilt ofta av kommunerna.

4.3.4 Konsulentverksamheters påverkan på ersättningen

Flera kommunföreträdare som Socialstyrelsen samtalat med beskriver att konsulentverksamheterna har bidragit till att förbättra familjehemsvården, bland annat genom mer utvecklat stöd till familjehemmen. Kommunerna har dragit lärdom av konsulentverksamheternas arbete och flera kommuner satsar nu på mer utvecklade stödinsatser än vad lagen kräver.

Samtidigt beskriver flera kommunföreträdare att de konkurrerar med konsulentverksamheterna och vill slippa företagen. Andra kommuner, särskilt mindre, beskriver att de är beroende av konsulentverksamheterna på grund av att de själva kan ha svårt att hitta familjehem eller saknar förutsättningar att ge familjehemmen adekvat stöd.

En anledning som anges för konkurrensen är att vissa konsulentverksamheter betalar högre ersättning. En annan, som anges från både kommuner och konsulentverksamheter, är att konsulentverksamheterna har mer komplexa placeringar.

En vanligt förekommande bild bland de intervjuade kommunföreträdarna är att förekomsten av konsulentstödda verksamheter driver prisutvecklingen och påverkar förhandlingskulturen. Flera faktorer påverkar troligtvis förekomsten av förhandlingar och ökande ersättningsnivåer. Nedan listas möjliga orsaker som framkommit i intervjuerna:

- generell brist på familjehem
- ersättningen är otydligt underbyggd
- familjehemmen vill minska de ekonomiska risker ett uppdrag kan medföra
- familjehemmen diskuterar med varandra i sociala medier och andra forum
- marknaden har otydliga spelregler
- avsaknad av eller bristande kvalitetsuppföljning.

Konsulentverksamheterna beskrivs vidare ha bidragit till att utveckla nya lösningar som kommunerna kunnat dra lärdom av. Samtidigt finns enligt samstämmiga uppgifter från de intervjuade ett fortsatt tryck mot ökad komplexitet i uppdragen. Den målgrupp som har de mest komplexa behoven beskrivs vara den som konsulentverksamheterna har störst andel av, och uppdragens karaktär beskrivs ställa krav på högre ersättning till familjehemmen.

Några av kommunföreträdarna, särskilt från de mindre kommunerna, beskriver att deras kommuner är beroende av att kunna köpa tjänster från konsulentverksamheterna. Detta beskrivs gälla särskilt i de fall kommunen inte har förutsättningar att ge familjehemmen adekvat stöd.

4.3.5 Kommunföreträdarnas bild av förbättringsmöjligheter

Samtliga intervjupersoner har erbjudits att ge synpunkter på en eventuell reglering av ersättningen till familjehem. Nedan beskrivs huvuddragen i kommunföreträdarnas förslag och bedömningar.

- Flera kommuner vill konkurrera med gott stöd i stället för med arvode. De arbetar därför aktivt för att bygga upp bättre stöd till familjehemmen, för att kunna få och behålla fler familjehem. Mindre kommuner uppger att de har svårt att möta det behovet, särskilt eftersom de har handläggare som enbart arbetar på vardagar 8–17.
- Flera kommuner tycker att många av förslagen i SOU 2023:66 är bra – exempelvis att reglera hur många barn som får placeras i samma familj, att skapa ett familjehemsregister och att ersättning till konsulentstödda familjehem ska betalas genom kommunen.
- Frågan om huruvida det ska vara möjligt att bedriva familjehemsvård professionellt lyfts av flera kommuner som ser nackdelar: barnet ska bli en familjemedlem, inte ett arbete; motivet att bli familjehem är av betydelse; och det beskrivs vara viktigt att barnen ser det normala i att de vuxna har arbete utanför familjen när så är möjligt.
- Reglerad ersättning, till exempel genom tak, kan enligt vissa vara bra för att arvoden inte ska dra iväg. Andra ser en risk att det leder till svårigheter att rekrytera och att alla kommer att kräva maxersättningen. Det finns också en oro för att kryphål uppstår.
- Tydligare regler för ersättningsnivåer skulle enligt några underlätta. En invändning är att det är svårt att gradera behov, och frågan ställs vad som händer om regelverket inte följs.
- Önskemål framförs om att problemen som följer med konkurrensen med konsulentverksamheter löses: det finns oseriösa företag, konkurrens sker på olika villkor, ersättningarna drivs upp, det är för lite kontroll av konsulentverksamheten och för lite incitament för dem att sköta sig.
- Flera kommunföreträdare efterfrågar även lösningar inom områden som angränsar till ersättningen, bland annat barnpension, barnförsäkring, att arvode för förlorad arbetsinkomst borde räknas in i SGI och administrationen kring biologiska föräldrars skyldighet att bidra ekonomiskt till barnet. Något som borde vara enkelt men inte är det, är att kontrollera att barnbidraget utbetalas till rätt person vid om- och nyplacering.

4.4 Organisationers bild av ersättningen

4.4.1 Sveriges Kommuner och Regioner

SKR instämmer i bilden att det är en utmaning att kommunerna tillämpar riktlinjerna för ersättning i cirkuläret på olika sätt. Det största problemet kring ersättningen beskrivs av ansvariga handläggare på SKR vara förekomsten av osunda förhandlingar och olikheter kring ersättningen, något SKR i möjligaste mån vill undvika.

De handläggare som arbetat med cirkuläret beskriver att de inte kommer åt eller lyckas förebygga förhandlingar om ersättning. De beskriver ett behov av att öka transparensen både mellan kommunerna och mellan kommuner och familjehem för att råda bot på problemet. Ökad transparens beskrivs också motverka ryktesspridning. Syftet med ökad transparens skulle vara att öka tilltron till systemet, för att möjliggöra rekrytering av flera familjehem.

Syftet med ersättningen och en eventuell reglering beskrivs också vara att minska omotiverade skillnader, att det finns en önskan om att använda skattemedel effektivt och jämlikt samt att minska risken för fusk och välfärdsbrott.

De frågor som kommer till SKR från kommunerna rör ofta tolkningar och tillämpningar. Frågorna är ofta detaljfrågor och kan handla om till exempel hantering av vårdnadsöverflytt, hantering av förhöjda arvoden eller sjukpenninggrundande inkomst (SGI). En översyn och kategorisering av inkomna frågor och svar pågår.

SKR lyfter särskilt tre delar av ersättningen som problematiska:

1. Att familjehem som får förhöjda arvoden som kompensation för inkomstbortfall över längre tid riskerar att inte ge rätt tjänstepension.
2. Att vissa familjehem, exempelvis de som ofta benämns som behandlingsfamiljer, förutsätter professionaliserade familjehem. Detta ryms inte i nuvarande lagstiftning. SKR ser därför skäl att utreda om vissa familjehem ska professionaliseras.
3. Att prioriterade områden att se över inom socialförsäkringsområdet för familjehemmen är sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och pension.

SKR beskriver vidare att de har begränsade möjligheter att ställa krav. Cirkuläret är inte tvingande vare sig för kommuner eller för de företag som verkar inom familjehemsvården.

4.4.2 Familjehemsföreträdare

Utredningen har genomfört intervjuer med två familjehemsorganisationer: Familjevårdens Centralorganisation och Familjehemmens Riksförbund. De framför samstämmiga synpunkter kring ersättningssystemets utformning och tillämpning.

Ersättningsprocessen beskrivs som otydlig. Familjehemmen uppger att arvode och omkostnadsersättning i många fall presenteras först när barnet redan är placerat, och då finns det ett begränsat utrymme för dialog. På vilka grunder arvodesnivån bestäms upplevs som svårt att förstå, och grunderna tycks variera mellan kommuner och företag samt även inom kommunerna.

Familjehemsföreträdarna anger att enbart mindre delar av utredningen om barnet kommer familjehemmen till del. De anger att det för familjehemmen inte går att förstå hur kommunen gör kopplingen mellan barnets behov, uppdragets innehåll och omfattning och den ersättning som familjehemmet får. Samtidigt framhålls att förutsättningarna för uppdraget inte kan vara helt klarlagda när placeringen inleds. Hur uppdragets omfattning faller ut i förhållande till den ersättning som bestämts följs sällan upp, och beslut om ersättning följs inte heller alltid upp om behoven förändras. Arvodet justeras sällan under pågående placering.

Familjehemsföreträdarna beskriver också att det finns omfattande skillnader i ersättning mellan kommuner och mellan kommuner och privata aktörer. Skillnaderna uppfattas som orättvisa och svåra att förklara, och beskrivs påverka tilltron till familjehemsvården negativt.

Ersättningsnivåerna upplevs i många fall som otillräckliga i relation till uppdragets krav, ansvar och risker. Ett återkommande tema är att uppdraget kan innebära en ekonomisk risk för familjehemmet med nuvarande ersättningssystem. Även bristande social trygghet, exempelvis kopplat till sjukförsäkring, a-kassa och sjukpenninggrundande inkomst (SGI), lyfts som en central svaghet i dagens system.

Familjehemsföreträdarna betonar att ersättning och motivation inte står i motsats till varandra. Ekonomisk press beskrivs däremot som en riskfaktor för sammanbrott i placeringar. Samtidigt framhålls att stöd, handledning, utbildning och god matchning är avgörande för en lyckad placering, och ofta viktigare än ersättningsnivån i sig.

4.4.3 Vårdföretagarna, Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård och enskilda företag

Socialstyrelsen har haft dialog med Vårdföretagarnas referensgrupp för familjehemsvård och styrelsen för Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård (RFF). Utifrån denna dialog har enskilda intervjuer

genomförts med två företag inom förstärkt familjehemsvård, i syfte att fånga att företagen har skilda perspektiv.

Företrädare för branschen beskriver att ersättningssystemet i dag påverkas av marknadslogik, konkurrens och brist på gemensamma spelregler. De menar att detta bidrar till kostnadsinflation, förhandlingsstyrning och otydlighet kring vad ersättningen faktiskt avser att kompensera för.

Samtidigt lyfter de att ersättningsfrågan inte kan lösas isolerat från andra delar av familjehemsvårdens organisering. Särskilt framhålls behovet av tydligare kvalitetskrav på företagen, mer likvärdig granskning av privata och offentliga aktörer samt större förutsägbarhet i frågor som rör kommuners övertagande av placeringar från konsulentverksamheter.

Branschföreträdarna beskriver också att avtalen mellan upphandlande myndighet och konsulentverksamheten placerar den ekonomiska risken hos verksamheten i kostnadsdrivande delar. Detta beskrivs bidra till att företagen behöver höja ersättningen. Exempel på detta är att vissa avtal kräver att konsulentverksamheten vid behov ska ersätta familjehemmet för förlorad arbetsinkomst. Ett sådant krav medför att dygnspriset behöver justeras upp i förhållande till den risk verksamheten tar.

Liknande risker beskrivs på andra områden, som osäkerheter kring placeringens längd och eventuella övertaganden från kommunen. Om kommunen tar över ansvaret för en placering relativt kort tid efter den initiala placeringen, behöver konsulentverksamheten ta ut ett högre dygnspris. Detta beror på att verksamheten kan ha högre dygnskostnader vid uppstarten – exempelvis för rekrytering eller mer omfattande stöd och utbildning under etableringsfasen – och att dessa kostnader minskar över tid. En placering som är mer långvarig kan därför kompensera den initiala ekonomiska förlusten med ett överskott i senare fas. Finns en osäkerhet kring placeringens längd tar verksamheten ut ett högre dygnspris, eftersom verksamheten i sådana fall inte kan räkna med ett senare överskott. Detsamma gäller om verksamheten vet att uppdraget kommer att bli kort.

Sammantaget beskrivs nuvarande upplägg medföra risker för verksamheterna och förhandlingar uppkommer utan tydliga grundunderlag. Resultatet beskrivs bli oönskad variation i dygnskostnaderna. Det skapar också öppningar för oseriösa aktörer, som drar nytta av att seriösa verksamheter inte lämnar anbud när riskerna bedöms för stora.

Branschen framhåller också att konsulentstödda familjehem ofta tar emot de mest komplexa uppdragen. Företag med en viss volym har enligt branschen bättre förutsättningar att ge mer omfattande stöd till familjehemmen, särskilt vid jämförelser med kommunal familjehemsvård i mindre kommuner. Branschen – liksom kommunerna – upplever att uppdragen ofta omgärdas av otydliga ansvarsgränser mellan kommunen och verksamheten.

Branschen lyfter vidare behovet av tydligare krav på kvalitet, metod och uppföljning samt en mer likvärdig tillsyn. Avsaknaden av definitioner för familjehemsvård påverkar förutsättningarna för såväl uppföljning som tillsyn och bidrar till osund konkurrens. Med definitioner avses bland annat beskrivningar av vårdtyngd och vilka insatser som ska ges. Idag saknas exempelvis förutsättningar att beskriva skillnader i olika familjehemsuppdrag avseende komplexitet och omfattning. Det saknas också underlag för att beskriva uppdragets resultat. Om sådana definitioner fanns skulle det också vara möjligt att koppla uppföljningen till ersättningen.

Det råder i branschen delade meningar om huruvida reglering är rätt väg att gå kring ersättning. Någon lyfter att det inte finns några positiva exempel på prisreglering i en bransch. Samtidigt lyfter en annan branschföreträdare att det krävs krafttag för att minska osund konkurrens och minska förekomsten av oseriösa företag.

4.5 Sammanfattning av resultat av kartläggningen

Kartläggningen visar att SKR:s cirkulär utgör grunden för kommunerna när ersättningen till familjehem ska bestämmas. Cirkuläret är välkänt och uppskattat av flera av de kommuner som Socialstyrelsen har intervjuat. Samtidigt hänvisar SKR kommunerna till att upprätta lokala riktlinjer som närmare beskriver hur förfarandet vid beslut om ersättning bör gå till. I praktiken består ersättningen av flera komponenter som definieras och kombineras på olika sätt i olika kommuner – både nivåer, definitioner och gränsdragningar varierar.

Vid en granskning av kommunernas riktlinjer framkommer en bild av att de komponenter som bedöms ingå i ersättningens olika delar definieras och bedöms olika mellan kommunerna.

Arvodet tillämpas i regel enligt SKR:s fyra nivåer, med lokala avsteg som kan vara långt över SKR:s övre gräns. I vissa fall används arvodet som en mer varaktig lösning för att täcka inkomstbortfall eller situationer där familjehemmet bedöms sakna möjlighet att arbeta heltid. Utöver arvodet kan ersättning för inkomstbortfall utgå som en separat komponent av ersättningen. Ersättningen för inkomstbortfall hanteras dock olika mellan kommuner, både vad gäller beräkningsgrund, krav på underlag och tidsbegränsning.

Omkostnadsersättningen ges vanligtvis som en grundnivå med möjlighet till schabloniserade tillägg samt engångsersättningar, men mellan kommunerna finns variationer i vad som anses ingå i schablonen respektive vad som bör ersättas separat. Därtill hanterar vissa kommuner vissa kostnader som

ekonomiskt bistånd till barnet, medan andra kommuner hanterar motsvarande behov som en del av omkostnadsersättningen.

Sammantaget innebär detta att gränserna mellan arvode, inkomstbortfall, omkostnader och ekonomiskt bistånd inte är enhetliga. Skillnader i definitioner och praxis påverkar därför den totala ersättningen och hur den motiveras.

5. Nordisk utblick

I detta kapitel beskrivs hur ersättningen till familjehem regleras och styrs i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Därefter görs en övergripande jämförelse och slutsatser från utblicken. Nyckelord står utskrivna på respektive språk för att möjliggöra för läsaren att söka vidare i respektive lands beskrivningar.

I samtliga nordiska länder som ingår i jämförelsen bygger ersättningen till familjehem på en tvådelad modell. Den ena delen avser ersättning för uppdraget som sådant (arbets- eller uppdragsersättning) och den andra delen avser ersättning för barnets löpande kostnader (omkostnadsersättning). Arbetsersättningen är generellt skattepliktig, medan omkostnadsersättningen är skattefri inom angivna ramar. Benämningarna varierar mellan länderna, men den principiella uppdelningen är likartad.

5.1 Sverige

Den svenska modellen finns utförligt beskriven i tidigare kapitel. Här återges den i kortform som referenspunkt för jämförelsen med övriga nordiska länder. Ersättningen består av arvode och omkostnadsersättning. SKR:s rekommendationer fungerar som vägledande riktvärden men är inte bindande, och kommunerna beslutar själva om ersättningsnivåer.

Vid konsulentstödda familjehem ersätter kommunen vanligen företagen genom en samlad dygnskostnad där uppdelningen mellan arvode, omkostnad och konsulentstöd (handledning, jour med mera) ofta inte är transparent. Detta är en organisationsform som skiljer sig från övriga nordiska länder och som tydliggörs i jämförelsen nedan.

5.2 Danmark

I Danmark pågår ett reformarbete på familjehemsområdet med syfte att stärka uppdragets attraktivitet, mot bakgrund av minskat antal tillgängliga familjehem och rekryteringsutmaningar. Det förekommer skillnader mellan och inom kommuner när det gäller ersättning.

Familjehem godkänns av Socialtillsynet, som är en decentraliserad tillsynsmyndighet. Socialtillsynet följer upp familjehem enligt en gemensam kvalitetsmodell. I Danmark görs skillnad mellan nätverksfamiljer och övriga familjehem. Nätverksfamiljerna får ersättning för utgifter, men erhåller inte arvode på samma sätt som vanliga familjehem.

Den praxis som etablerats är att ersättningen till familjehem i huvudsak utgår från så kallade vederlag (plejevederlag). Antalet vederlag som beviljas bestäms lokalt utifrån barnets behov och uppdragets omfattning. Själva

vederlagsnivåerna är centralt fastställda med årlig uppräknings, men antalet vederlag förhandlas eller bestäms lokalt.

Kommunerna fastställer i regel antalet vederlag med utgångspunkt i barnets problematik och omsorgsbehov, uppdragets påverkan på familjens vardag, graden av samarbete med föräldrar och myndigheter samt familjehemmets kompetens och eventuella begränsningar i förvärvsarbete.

Kommunernes Landsforening (KL) publicerar årligen en ersättningstabell (taksttabel) som fungerar som vägledande riktvärden. De huvudsakliga modeller som används i praktiken är en genomsnittmodell och en vederlagsmodell som bygger på en värdering av barnets omsorgsbehov. Modellerna är inte lagreglerade, men är etablerade i kommunal praxis där det dock står fritt för kommunerna att nyttja någon eller flera olika modeller.⁵⁶

Social og Boligstyrelsen anger att de samlade erfarenheterna från Danmark är mest positiva kring genomsnittsmodellen. Den danska genomsnittsmodellen innebär att familjehem får en fast ersättning baserad på ett bedömt genomsnitt av uppdragets svårighetsgrad över hela placeringstiden. Syftet är att skapa stabilitet och möjliggöra ett mer långsiktigt uppdrag. Särskilt beskrivs detta minska förhandlingar mellan kommun och familjehem. Genomsnittsmodellen är också grund för ett avtal mellan KL och socialpedagogerna i Danmark om villkor för familjehem som ingåtts 2026. Socialpedagogerna företräder familjehemmen.⁵⁷

Den danska vederlagsmodellen har i regel slagit ihop arvode och inkomstersättning, till skillnad från framför allt Norge där dessa är tydligare åtskilda.

Omkostnadsersättning för barnets kostnader utgår parallellt med vederlag. Även här varierar praxis mellan kommuner.

Jämfört med Sverige framstår Danmark som mer strukturerat genom nationellt etablerade nivåsystem och centrala riktvärden, även om kommunerna har visst handlingsutrymme. Den privata marknaden inom familjehemsvården är mindre omfattande än i Sverige. I grunden finns dock liknande utmaningar som i Sverige kopplat till lokala skillnader och förhandlingspräglad ersättning.

⁵⁶ <https://www.kl.dk/media/aaoo5w3j/taksttabel-2026-incl-aendring-af-kost-og-logi.pdf>, hämtad 2026-04-27

⁵⁷ Vejledning Ny honoreringsmodel, samt <https://www.kl.dk/forsidenyheder/2026/marts/kl-og-socialpaedagogerne-indgaar-politisk-aftale-med-anbefalinger-om-plejefamiliers-vilkaar>, hämtad 2026-04-27.

5.3 Norge

I Norge benämns ersättningen fosterhjemsgodtgjøring och består av en arvodesdel eller arbeidsgodtgjøring (även kallad grunnstøtte), inkomstersättning (frikjøp) och omkostnadsersättning (utgiftsdekning).

Kommunesektorens organisasjon, KS, fastställer årligen vägledande satser. Arvodesdelen är kopplad till folketrygdens grundbelopp (G) och justeras när detta ändras. Omkostnadsersättningen är åldersdifferentierad.

Kommunen beslutar om ersättningsnivå i det enskilda uppdraget, men gör det inom ramen för de nationellt rekommenderade satserna i fosterhjemsavtalen. KS:s satser är formellt vägledande och har viss normerande effekt. I praktiken sker dock förhandlingar med familjehem som kan innebära avsteg från det fasta arvodet.

Vid särskilda behov kan kommunen besluta om tilläggsersättning eller så kallat frikjøp, vilket innebär att en fosterförälder helt eller delvis kompenseras för förlorad arbetsinkomst under en viss period. Detta är särskilt etablerat under stabiliseringsfasen av en placering – från drygt ett år för de yngsta barnen till omkring ett halvår för de äldre.

Det finns en nationell "kriteriemodell" som syftar till att utvärdera när frikjøp ska tillämpas. Basersättningen ligger kvar vid frikjøp och kompletteras med särskild ersättning.⁵⁸

Norge har sedan tidigare utarbetat nationella strategidokument för familjehemsvården. Dessa har varit till stöd för att motivera hur ersättningen utformas, exempelvis kring frikjøp.

I Norge finns en uppdelning mellan ordinära familjehem (kommunen) och statliga (specialiserade och beredskapshem). Kommunen söker vanligtvis ordinära familjehem i första hand, men kan ibland vända sig till Bufetat. Bufetat är den myndighet som ansvarar för barn- och familjeområdet. De samordnar statliga platser som ofta innehåller mer specialiserade insatser. De statliga platserna kan också tillhandahållas av privata företag. Det finns i Norge inte samma marknad för konsulentstödda verksamheter inom den ordinära familjehemsvården. Kommunerna kan inte använda familjehem som har avtal med privata leverantörer.

Barnevernsreformen, som trädde i kraft 2022, har inneburit ett ökat kommunalt finansieringsansvar för familjehemsinsatser. Samtidigt har det från intresseföreningen Norsk Fosterhjemforening påtalats att avsaknaden av nationell styrning lett till skillnader och minskad attraktivitet för

⁵⁸ Faglige anbefalinger om økonomiske rammer for fosterhjem | Bufdir, hämtad 2025-04-27.

familjehemsuppdraget. De senaste åren har väntetiderna för att få placering ökat.⁵⁹

Den norska modellen kännetecknas av en nationell referensram genom kopplingen till G och KS:s satser, vilket ger en starkare nationell styrning av nivåerna än i Sverige. Samtidigt präglas även familjehemsvården i Norge av förhandlingar kring ersättning, brist på familjehem och lokala skillnader.

5.4 Finland

Familjehemsvård (perhehoito) regleras i lag. Ersättningen består av arvodesdel (hoitopalkkio) och kostnadsersättning (kulukorvaus). Uppdraget regleras genom uppdragsavtal och inte anställning, precis som i Sverige.

Social- och hälsovårdsministeriet fastställer nationella minimibelopp för arvode och omkostnad. Dessa indexregleras årligen. Arvodet är kopplat till löneutveckling genom en särskild lönekoeficient, medan kostnadsersättningen indexeras mot konsumentprisindex.

Välfärdsområdena är regionala, offentliga huvudmän som – till skillnad från svenska kommuner – har samlat ansvar för socialtjänst samt hälso- och sjukvård i en och samma organisation. Det är välfärdsregionerna som sedan 2023 ansvarar för familjehemsvården i Finland. De beslutar om konkreta nivåer och kan fastställa högre ersättning än minimibeloppen. I praktiken förekommer skillnader mellan välfärdsområdenas ersättningar, trots lagstadgade miniminivåer. Sedan 2023 har stor del av fokus varit att få familjehemsvården att arbeta på liknande sätt i välfärdsområdena, från att tidigare ha hanterats av kommuner.

Finland har, liksom övriga länder, utmaningar med rekrytering av familjehem, särskilt för tonåringar. Ett relaterat problem är att det inte är möjligt att placera en tonåring i familjevårdshem på grund av behov av begränsningar som inte är tillåtna i familjehemsvården.

Det finns både offentligt organiserad och yrkesmässig familjevård via privata aktörer, men de statliga minimireglerna utgör en gemensam bas.

Den finska modellen kännetecknas av lagreglerade minimibelopp och formaliserad indexering, kombinerat med regionala skillnader i tolkning – från tidigare kommunhantering till dagens välfärdsområden. Även Finland har utmaningar med förhandlingar med familjehemmen kring ersättning.

⁵⁹ Barnevernsreformen - en oppvekstreform | Bufdir, hämtad 2026-04-27.

5.5 Övergripande jämförelse

5.5.1 Modellstruktur

Samtliga länder som omfattas av den nordiska utblicken tillämpar som utgångspunkt en tvådelad ersättningsmodell, där en del utgör ett arvode och den andra delen består av en omkostnadsersättning. Det finns vissa nyansskillnader. Finland tillämpar miniminivåer som i praktiken är väsentligt lägre än faktiska ersättningar. Danmarks vederlagsmodell motsvarar i stort sett det som i Sverige beskrivs som arvode och ersättning för inkomstbortfall sammanvägt. Norge har en tydligare uppdelning mellan arvodet (grunnstøtte) och ersättningen för inkomstbortfall (frikjøp).

5.5.2 Nationell styrning

I Norge och Finland finns tydligare nationella referensramar genom koppling till grundbelopp respektive lagstadgade minimibelopp med indexering. I Danmark finns ett centralt etablerat ersättningssystem med nationella riktvärden. Vid en jämförelse framstår Sverige som det land med minst bindande ersättningsnivåer, där bedömningen överlämnas åt kommunerna. I praktiken har kommuner och välfärdsområden i samtliga länder frihetsgrader att hantera ersättningen utifrån egna preferenser.

5.5.3 Offentliga och privata verksamheter

I samtliga länder som ingått i den nordiska utblicken finns inslag av privata aktörer. Vid en jämförelse framkommer en bild av att Sverige har mer utvecklade marknadsstrukturer kring konsulentstödda familjehem. Danmark, Norge och Finland framstår i huvudsak som mer offentligt organiserade – även om privata aktörer även förekommer inom familjehemsvården i dessa länder.

I Norge hanteras privata företag centralt, via ett statligt system som Bufetat ansvarar för. Denna modell innebär att de privata företagen i Norge delvis konkurrerar på en annan marknad än de kommunala familjehemmen.

5.5.4 Indexering och långsiktighet

Norge och Finland har inbyggda mekanismer för värdesäkring genom koppling till nationella index eller grundbelopp. Danmark justerar nivåer genom centrala taksttabeller. I Sverige sker justering genom återkommande rekommendationer från SKR utan formell rättslig bindning.

5.6 Slutsatser nordisk utblick

Den nordiska utblicken visar att de nordiska länderna har en gemensam grund från vilken ersättningen till familjehem byggs upp. I samtliga länder, inklusive Sverige, bygger ersättningen till familjehem på en tvådelad modell. Den ena delen ersätter uppdraget som sådant, den andra delen ersätter kostnader för barnet.

Gemensamt är även att ersättningen för uppdraget är skattepliktig medan ersättningen för kostnader för barnet inom givna ramar är skattefri. Benämningarna varierar mellan länderna, men huvuddragen i ersättningarna är likartade. Skillnader finns i förhållande till den nationella styrningen och regleringen av ersättningen.

Samtliga länder som ingått i utblicken har utmaningar med att det uppstår lokala skillnader i ersättningarna. Det förekommer också förhandlingar kring ersättningen och långa väntetider på placering. Dessa faktorer liknar de utmaningar som även det svenska familjehemssystemet har, vilket skulle kunna betyda att de skillnader som faktiskt ses mellan de nordiska länderna har begränsad effekt för de centrala beröringspunkterna i denna rapport.

6. Analys av kartläggningen

6.1 Avsaknad av en nationell struktur

Kartläggningen visar att SKR:s cirkulär är känt bland kommunerna och används som vägledning när ersättning till familjehem ska bestämmas. Mot bakgrund av att cirkuläret endast ger generella rekommendationer upplevs dock stödet begränsat, när kommunerna ska bestämma vilken ersättning som ska ges till det enskilda familjehemmet. De som har att bestämma ersättningen saknar i de generella rekommendationerna en närmare beskrivning av hur barnets behov, uppdragets omfattning och familjehemmets förutsättningar kan vägas samman när ersättningsnivån ska sättas.

Den centrala utmaningen är att det inte finns en gemensam och strukturerad operationalisering av sambandet mellan barnets behov, uppdragets innehåll och ersättningen till familjehem.

Vad menas med operationalisering i denna rapport?

I denna rapport används begreppet operationalisering för att beskriva hur övergripande och abstrakta begrepp omsätts till något som kan användas i praktiken. Inom familjehemsvården handlar det om att skapa en gemensam koppling från barnets behov till uppdraget. Det är uppdragets innehåll och omfattning som är lämplig grund för ersättningen till familjehemmet. Hur uppdragets innehåll och omfattning översätts vidare till ersättningsnivå är idag inte strukturerat.

Barnets behov anges som utgångspunkt för ersättningen, men kopplingen är ofta inte operationaliserad. Det mellanled där dessa behov översätts till vad uppdraget faktiskt innebär – och vidare till en ersättningsnivå – saknar gemensam struktur.

I SKR:s cirkulär uppmanas kommunerna att ta fram egna riktlinjer som förtydligar SKR:s rekommendationer. I flertalet av de kommuner som Socialstyrelsen har intervjuat beskrivs dock att sådana riktlinjer saknas. Vår bedömning är att detta beror på att det är ett omfattande arbete i kombination med att familjehem är en insats som ges relativt sällan.

Den studie som Socialstyrelsen har gjort av kommunernas riktlinjer visar samtidigt på att riktlinjerna oftast saknas eller skiljer sig åt. Detta medför att tolkningen av hur ersättningen bör beräknas ser olika ut eller görs på olika grund.

Sammantaget framträder en bild av att skillnaderna i ersättningarna inte alltid går att förklara.

Att bestämma en ersättning beskrivs vara ett svårt uppdrag. Den som ska beräkna ersättningen till ett familjehem har ofta begränsad tillgång till detaljerade bedömningsstöd i egna riktlinjer. Många upplever även att de saknar bedömningsstöd som täcker helheten. Detta beskrivs också medföra att ersättningen framstår som otydlig för utomstående.

Det kan tilläggas att tolkningsutrymmet inte enbart beskrivs utgöra en belastning. Tolkningsutrymmet beskrivs även ge handläggaren en möjlighet att i bedömningen ta hänsyn till det enskilda barnets behov, uppdragets omfattning och familjehemmets situation.

6.2 Otillräcklig struktur kan påverka tillämpningen

Avsaknaden av en gemensam struktur kan få konsekvenser för hur ersättningssystemet används. Om ersättningen saknar en tydlig koppling till barnets behov och familjehemmets uppdrag uppstår ett utrymme där även andra komponenter kan få påverkan på ersättningsnivån. Frånvaron av en gemensam struktur kan bidra till oönskad variation i tillämpningen både inom och mellan kommuner.

I kartläggningen syns att samma typ av kostnad kan placeras olika i ersättningsmodellen, där en kommun betraktar kostnaden som en grundkostnad i omkostnadsersättningen och en annan som en tilläggskostnad. Samma typ av kostnad kan i en tredje kommun beviljas som ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen (2025:400) och därigenom falla helt utanför ersättningen.

Motsvarande variationer syns när arvodet och ersättning för inkomstbortfall bestäms. I vissa fall fyller arvodet två funktioner och ersätter både uppdraget och inkomstbortfall. Vid en sådan beräkning är det svårt att se vilken del av arvodet som syftar till att kompensera inkomstbortfall och vilka delar som utgår från uppdragets omfattning. Ett mönster som framträder är att förhöjd ersättning som compensation för inkomstbortfall i ord beskrivs som tillfällig, men i praktiken används långsiktigt – genom höga ordinarie arvoden som möjliggör att vissa familjehem kan vara hemma med barn över längre tid. Detta gäller både lokala riktlinjer (jfr 4.2.1) och kommunernas faktiska tillämpning enligt intervjuerna (jfr 4.3.1).

Kommuner med riktlinjer som håller en hög detaljeringsgrad har ofta listor och takbelopp (till exempel kopplat till prisbasbelopp), vilket minskar tolkningsutrymmet. Kommuner med riktlinjer som håller en låg

detaljeringsgrad saknar motsvarande struktur, varför frågan lämnas till den enskilde handläggaren att bedöma.

Samtidigt beskriver kommunerna att faktorer som egentligen inte bör påverka ersättningen till familjehemmen får genomslag när denna ska bestämmas. Ett annat sätt att beskriva det på är att ersättningssystemet både påverkar och påverkas av hur marknaden fungerar. De faktorer som nämns är den rådande konkurrensen om familjehem samt att placeringar i brådskande fall gör det nödvändigt att vid en förhandling om ersättningen frångå befintliga rekommendationer.

Det beskrivs också av kommunerna vara nödvändigt att avvika från befintliga rekommendationer och riktlinjer när kommunen övertar ett familjehem från en konsulentverksamhet eller i de fall jourhem utreds och blir familjehem.

Om grunderna som bör styra ersättningen inte är strukturerade, kan detta bidra till ett utrymme för förhandling – vilket gör att barnets behov, uppdragets omfattning och familjehemmets förutsättningar inte längre ensamt styr ersättningen.

Kartläggningen kan inte bekräfta att förekomsten av konsulentstödda verksamheter har varit en drivande orsak till utvecklingen av ersättningsnivåerna.

6.2.1 Ersättningens koppling till genomförandeplan

I dag anges barnets behov ofta som utgångspunkt när ersättningen ska bestämmas. Det kan vara problematiskt utifrån ett etiskt perspektiv. När ersättningsnivån knyts direkt till barnets behov riskerar barnets svårigheter att beskrivas, och i praktiken värderas, i ekonomiska termer. Bedömningen tenderar då att utgå från det som inte fungerar hos barnet snarare än från det uppdrag som ska utföras. En sådan ordning kan förstärka en bild av barnet som bärare av problem och står i ett kontrast till utgångspunkten om barnets bästa.

En lämpligare grund ges därför i familjehemmets uppdrag. Genom att låta uppdragets innehåll och omfattning – snarare än en beskrivning av barnets problem – utgöra underlaget kan ersättningen bestämmas på ett sätt som är mer transparent och som samtidigt värnar barnets integritet och värdighet.

En central fråga är vilken plan som ska ligga till grund för bedömningen av ersättning. Vårdplanen och genomförandeplanen, som beskrivs i kap. 2.4, fyller olika funktioner: vårdplanen fokuserar på *vad* som behöver göras, medan genomförandeplanen beskriver *hur* det ska gå till. Genomförandeplanen bör upprättas i nära samarbete med familjehemmet

och tydliggör ansvar och roller mellan socialtjänsten, vårdnadshavaren och den som ger vården.⁶⁰ Den utgör därmed en mer direkt koppling till familjehemmets uppdrag än vårdplanen.

Samtidigt är genomförandeplanen inte i sin nuvarande utformning tillräcklig som underlag för ersättningen. Planen innehåller mer än vad som är relevant för en ersättningsberäkning. Den saknar också centrala delar av uppdragets omfattning. Ett exempel på det är att genomförandeplanen saknar beskrivning av hur uppdraget påverkar familjehemmet i hemmet och vardagen. Detta behövs som underlag för en strukturerad bedömning.

En ersättning som utgår från genomförandeplanen kan inte vara färdig vid placeringstillfället, eftersom planen upprättas i samband med placeringen. En tillfällig ersättning krävs därför till dess att en genomförandeplan är upprättad som kan utgöra underlag för långsiktig ersättning. Det möjliggör också att etableringsfasen för placeringen kan övergå till en mer stabil och långsiktig fas. Med en operationalisering kan det säkerställas att omfattningen av hela uppdraget inkluderas som underlag för beräkning av ersättning.

6.3 Brister i tillämpningen kan påverka familjehemmen och barnen

I Socialstyrelsens kartläggning framkommer det att omkostnadsersättningen utgår från olika kriterier, varför det kan uppstå skillnader i ersättningen inom och mellan kommuner utifrån andra faktorer än de hos barnet. De ekonomiska skillnader som kan uppstå kan få påverkan på barnets tillgång till fritidsaktiviteter, materiella resurser med mera. Familjehemsföreträdare uttrycker farhågan att en omotiverat låg ersättning kan påverka stabiliteten i placeringen, eftersom ekonomisk osäkerhet skulle kunna påverka familjehemmets förutsättningar att fullfölja uppdraget.

I samtalen beskrivs att omotiverade eller svårmotiverade variationer i ersättningsnivåerna kan påverka familjehemmen negativt. Bland annat kan en avsaknad av struktur göra det svårare för det enskilda familjehemmet att förstå varför en viss ersättning tilldelats dem. Detta kan i sin tur påverka familjehemmets förtroende för ersättningssystemet, vilket i sin tur skulle kunna medföra negativa effekter för kommunerna genom att det blir svårare att rekrytera och behålla familjehem.

För kommunerna påverkar intern variation i dokumentation, beslutsprocesser och tillämpning möjligheten till intern kontroll och uppföljning. När bedömningsunderlag och motiveringar kring ersättningen

⁶⁰ Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten, Socialstyrelsen, s. 216.

inte är strukturerade på ett enhetligt sätt minskar spårbarheten i besluten. Det försvårar jämförelser, lärande och rättssäker handläggning.

6.4 Ersättningen bör ses i ett större sammanhang

Kartläggningen visar att ersättningen till familjehem inte kan förstås isolerat från övriga delar av familjehemsvården. Ersättningen påverkar och påverkas av faktorer såsom tillgången till familjehem, organiseringen av de konsulentstödda verksamheterna, ansvarsfördelning mellan aktörer samt hur uppdraget definieras och följs upp.

Samtidigt är ersättningen endast en av flera komponenter som påverkar hur familjehemmet kan genomföra sitt uppdrag. Stöd, handledning, utbildning och samverkan med andra aktörer har också betydelse. Den nordiska utblicken visar dessutom att variation i tillämpning förekommer även i system med högre grad av nationell reglering. Det talar för att utmaningarna inte enbart kan förstås som en fråga om regelverkets utformning, utan också om hur gemensamma principer omsätts i praktiken och hur de regleras över tid.

En strategi anger riktning och mål. Ersättning och andra styrmedel används som verktyg för att nå målen för strategin. Socialstyrelsen bedömer att ersättningsfrågan behöver utgå från en samlad strategi för familjehemsvården. Utan riktning och mål finns risk att olika aktörer tolkar och prioriterar olika. Det saknas idag ett klagörande av vilka primära problem som ska lösas, vilka mål som ska prioriteras och vad ersättningen ska styra mot. Utan en sådan strategisk inriktning riskerar ersättningssystemet att skapa otydliga eller motverkande incitament, där styrningen formas av lokala förhållanden snarare än av nationella prioriteringar. Exempelvis saknas idag riktning för hur avvägning ska göras mellan det kommunala självbestämmandet och likvärdig vård och omsorg.

6.4.1 Ersättningen som en hybrid av flera logiker

Analysen visar att nuvarande ersättningssystem i praktiken utgör en hybrid av flera olika logiker:

- **En arbetsmarknadslogik**, där ersättningen delvis hanteras som lön och förhållanden går att likna vid en anställning. Samtidigt är samtliga intervjuade kommunföreträdare noga med att påpeka att de inte vill se ett arbetsgivaransvar. En sådan logik kan också implicera att exempelvis lönebildning och trygghet kan hanteras genom överenskommelser mellan parter.

- **En socialförsäkringsliknande logik**, där ersättningen ses som samhällelig kompensation för ett ansvar liknande det som ges i föräldraförsäkringen.
- **En marknadslogik**, där ersättningen fungerar som betalning för en tjänst i jämförelse med andra placeringsformer.

Dessa logiker samexisterar utan en tydlighet kring vilken styrprincip som ska gälla i vilka situationer. Om ersättningen hade följt en arbetsmarknadslogik hade det också varit tydligt vilka förväntningar familjehem och uppdragsgivare kan ha på varandra i olika situationer, och vilka regler som ska gälla. I dag följer ersättningen till familjehem olika logiker i olika sammanhang och situationer. Förskjutningen mellan logikerna kan förstärka att ersättningen i vissa fall formas av förhandling, konkurrens eller organisatoriska förutsättningar snarare än av en strukturerad bedömning av uppdragets omfattning.

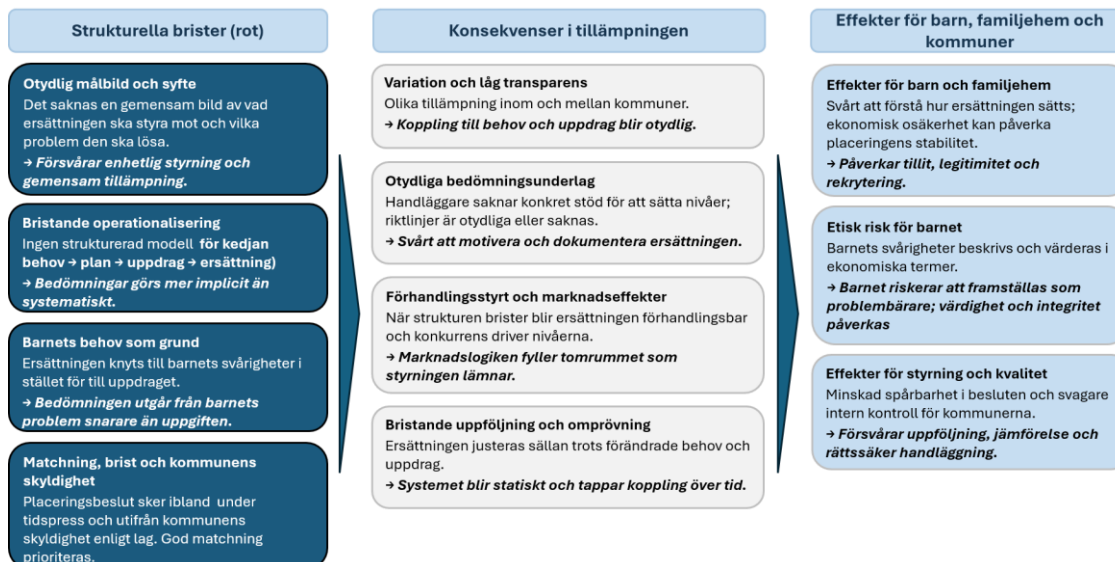
6.5 Samlad bedömning

Ersättningen till familjehem präglas av variation. Analysen talar för att den grundläggande förklaringen är avsaknaden av operationalisering. Operationalisering möjliggör att motivera bedömningar och jämföra ersättning. Det möjliggör också systematisk uppföljning, lärande och utveckling över tid.

Det är samtidigt viktigt att skilja mellan variation som kan motiveras av skillnader i behov, uppdrag eller lokala förutsättningar, och variation som inte kan förklaras. Det är främst den senare typen av variation som utgör ett problem ur ett styrnings-, transparens- och kvalitetsperspektiv. Figuren nedan sammanfattar hur olika delar av ersättningssystemet kan påverka varandra i nuläget.

Figur 2. Övergripande analys av ersättningssystemet (nuläge). Barnet behöver mötas utifrån det uppdrag som krävs – inte utifrån en prislapp på sina svårigheter

Förenklad illustration av hur strukturella brister får konsekvenser i tillämpningen och effekter för barn, familjehem och kommuner. Pilarna visar följd och konsekvens, inte strikt turordning.

7. Socialstyrelsens förslag

Socialstyrelsen ska lämna förslag på hur ersättning till familjehem ska beräknas framöver och undersöka behovet av att reglera principerna när det gäller ersättning.

Socialstyrelsen kan utifrån kartläggningen och analysen dra slutsatsen att en central utmaning med dagens ersättningssystem är att kommunerna saknar en gemensam struktur som på mer detaljerad nivå förmedlar hur barnets behov, uppdragets omfattning och familjehemmets förutsättningar kan översättas till en ersättning. Vidare har kommunerna inte förutsättningar att utveckla denna struktur på egen hand.

Socialstyrelsen ser att de övergripande principer som SKR:s cirkulär ger uttryck för i hög utsträckning efterlevs och att dessa ger en god grund. Det innebär att en reglering av principerna inte tycks vara det som huvudsakligen efterfrågas. I stället tycks avsaknaden av operationaliserade verktyg och stöd för bedömningar vara den centrala bristen. Detta steg bedömer vi att kommunerna behöver stöd från Socialstyrelsen för att utveckla och förvalta.

7.1 Utgångspunkter för förslagen

Förslagen syftar till att skapa förutsättningar för mer enhetliga och transparenta bedömningar, samtidigt som utrymme lämnas för individuella och lokala avvägningar. Fokus ligger därför på att tydliggöra strukturer, begrepp och samband i ersättningssystemet, snarare än att ange konkreta nivåer eller en detaljerad prioriteringsordning.

Det finns idag exempel på arbetssätt som i olika delar bidrar till ökad tydlighet och en mer konsekvent tillämpning. Det gäller bland annat riktlinjer som kopplar ersättningen till uppdragets innehåll, där uppdragets omfattning beskrivs utifrån barnets behov.⁶¹ Vidare förekommer riktlinjer som tydliggör vad som ingår i omkostnadsersättningen respektive vad som hanteras som tillägg, liksom rutiner för hur ersättningen kan justeras över tid. Det finns även exempel på samverkan mellan kommuner i syfte att skapa mer enhetliga riktlinjer. Dessa arbetssätt visar att det redan idag finns komponenter för en mer strukturerad tillämpning, men att en utveckling kan behöva ske.

⁶¹ Se bland annat Kristianstads riktlinjer Ersättningsnivåer för arvode och omkostnader vid stadigvarande familjehemsplicering, Arbete och välfärdsnämnden 2022-01-27.

Förslagen utgår från följande utgångspunkter:

- **Barnets bästa.** En överordnad utgångspunkt är att ersättningen ska bidra till barnets bästa. Det innebär att ersättningen ska stödja förutsättningarna för en trygg, stabil och långsiktig omsorg samt minska risken för sammanbrott i placeringar.
- **Förbättring inom befintligt system.** De huvudsakliga utmaningar som identifierats i kartläggningen bedöms inte kräva en mer långtgående reglering. Förslagen utgår därför i första hand från att förbättringar bör genomföras inom ramen för befintligt system och gällande reglering.
- **Jämförbara bedömningar.** Ersättningssystemet bör möjliggöra i huvudsak jämförbara bedömningar för uppdrag av liknande omfattning och komplexitet, samtidigt som det finns utrymme att beakta individuella och lokala variationer.
- **Begriplighet och förutsebarhet för familjehemmen.** En transparent modell kan bidra till ökat förtroende för systemet och därigenom underlätta rekrytering och kvarhållande av familjehem.
- **Förbättrad uppföljning, omprövning och lärande.** Förbättrad struktur behöver kombineras med utvecklad uppföljning. Det finns behov av bättre möjligheter att följa hur ersättningsbeslut motiveras och faller ut, både på individnivå och på en mer övergripande nivå.

Analysens slutsats att nuvarande ersättningssystem utgör en hybrid av flera olika logiker (arbetsmarknadslogik, socialförsäkringsliknande logik och marknadslogik – se 6.4.1) får betydelse för förslagsbygget: det behöver klargöras vilken logik som ska präglade ersättningen i olika situationer för att en strukturerad bedömning ska bli möjlig.

Det faktum att kommunerna har en skyldighet att tillhandahålla familjehem gör att det uppstår en marknad för att tillhandahålla familjehem. Vid brist på familjehem och när tidsaspekten är central riskerar principer för ersättning att åsidosättas. Särskilt för mindre kommuner kan detta vara en utmaning eftersom även små variationer i behov av familjehem kan vara svåra att planera för.

7.2 Förslag för mer likvärdiga bedömningar

7.2.1 Tydliggör ersättningens syfte och funktion

Socialstyrelsen ser ett värde i att klargöra vad ersättningen ska syfta till; vilka de primära problemen är som ska lösas samt vilka mål som är prioriterade. En strategi behövs för att definiera riktningen, medan

styrningen – i det här fallet ersättningen – är ett av verktygen för att ta sig dit. Utan riktning blir styrningen lätt fragmenterad och svår att utvärdera.

Vidare behöver det tydliggöras vilken logik som ska prägla ersättningen till familjehem – är det liknande logik som den som finns på arbetsmarknaden, inom socialförsäkringssystemet eller marknadens köp av tjänster som i möjligaste mån ska eftersträvas eller efterliknas?

Kartläggningen visar att ersättningen i dag används för flera syften, såsom att kompensera uppdragets innehåll, möjliggöra rekrytering och hantera resursbrist för alternativa insatser. Tydligare mål för den samlade familjehemsvården kan minska inslaget av förhandling, öka transparensen och stärka kopplingen mellan uppdrag och ersättning. Vissa av dessa komponenter kan kräva värderingsdrivna avvägningar och prioriteringar, exempelvis mellan likvärdighet och flexibilitet eller i vilken mån specifika lösningar för konsulentstödda familjehem behövs. Flera aktiviteter på området pågår (se bland annat Bilaga 3) där en sammanhållen strategi kan ingå. En möjlig aktör för att samordna arbetet med en sammanhållen strategi är Socialstyrelsen.

7.2.2 Utveckla strukturerat stöd och vägledning för bedömning av ersättning

I dag finns tydliga grunder för kommunerna att utgå ifrån när ersättningen ska bestämmas. Socialstyrelsen kan dock se att det saknas ett förtydligt *hur* – det vill säga hur bedömningen av ersättningen bör genomföras. Socialstyrelsen bedömer att strukturerade vägledningar och stöd behöver utvecklas. Dessa bör utgå från en systematisk beskrivning av uppdragets omfattning och innehåll, med genomförandeplanen som utgångspunkt. Socialstyrelsen har ansvar för flera vägledningar och stöd. Strukturerat stöd och vägledning för bedömning av ersättning skulle kunna vara ytterligare ett tillskott.

Ett förtydligt stöd för hur en beräkning kan gå till kan bidra till:

- ökad likvärdighet och transparens kring hur ersättningen bestäms
- tydligare dokumentation av beslutsgrunder, och därmed bättre förutsättningar för uppföljning och jämförelse
- konkreta och enkla bedömningar för familjehemssekreterarna
- effektivitetsvinster för den handläggare som har att bestämma ersättningen.

Syftet är inte att standardisera ersättningsnivåer, utan att skapa en gemensam struktur för hur bedömningar om ersättning görs med god kvalitet.

7.2.3 Ersättningen bör utgå från barnets behov, uppdragets omfattning och hemmets förutsättningar

Det finns dokumentation hos socialtjänsterna som med större regelbundenhet skulle kunna användas när en ersättning ska bestämmas. I det avtal som ska ingås mellan kommunen och familjehemmet ska nämndens och familjehemsföräldrarnas åtaganden som avser barnets behov av skydd och stöd under placeringen framgå.

Av vårdplanen ska framgå de särskilda insatser som behövs, det sätt på vilket barnets eller den unges umgänge med föräldrar, vårdnadshavare, syskon och andra närstående ska ordnas, målet med vården, och den vårdbehövandes och, i fråga om barn, även hans eller hennes vårdnadshavares syn på den planerade vården.

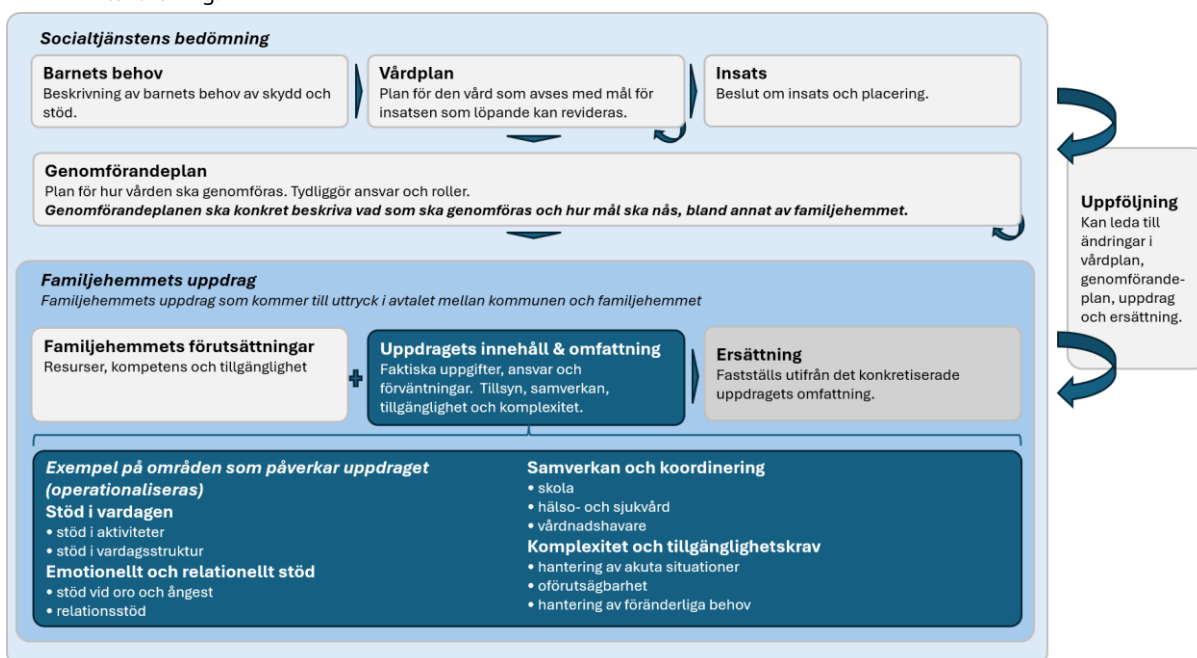
Av genomförandeplanen ska framgå målet med de särskilda insatser som behövs, när och hur de insatserna ska genomföras, när och hur genomförandeplanen ska följas upp, när och hur barnet eller den unge ska kunna tillgodogöra sig åtgärder och insatser som andra huvudmän ansvarar för, hur umgänge med föräldrar, vårdnadshavare, syskon och andra närstående ska ordnas, när och hur barnet eller den unge ska ha kontakt med socialnämnden, och barnets eller den unges och, i fråga om barn, även hans eller hennes vårdnadshavares syn på genomförandet av den planerade vården.

Att utgå från uppdraget i stället för från en beskrivning av barnets svårigheter är även ett sätt att värna barnets integritet och värdighet. Det innebär inte att barnets behov saknar betydelse – behoven är avgörande för att forma uppdraget – men de översätts till uppdragets innehåll och omfattning i stället för att direkt ligga till grund för en ekonomisk värdering.

Om målet är att skapa en tydligare struktur för hur bedömningen av ersättningen kan göras, kan kommunens avtal med familjehemmet, vårdplanen och genomförandeplanen utgöra utgångspunkterna för att samla uppdragets omfattning och därefter översättas till vilken ersättning som ska ges. Detta förutsätter att uppdraget beskrivs mer strukturerat i termer av ansvar, tidsåtgång och komplexitet. En sådan ordning kan öka transparensen och minska behovet av att beskriva barnets svårigheter i ekonomiska termer.

Figur 3. Förenklad modell för hur ersättning kan fastställas utifrån uppdragets innehåll och omfattning – inte utifrån en beskrivning av barnets svårigheter

Barnets behov översätts till uppdrag som grund för ersättning för att värna barnets integritet. Pedagogisk förenkling som kompletterar texten. Pilarna visar samband och följd, inte strikt turordning.

Det är av vikt att öka transparensen kring ersättningar till familjehem genom att tydliggöra de bedömningsgrunder som ligger till grund för ersättningen. Det kan bland annat ske genom att familjehemmen får en beskrivning av vilka komponenter som beaktas när ersättningen bedöms och fastställs, hur dessa komponenter kan påverka nivån på arvode och omkostnadsersättning samt hur de följs upp. Denna information bör ges på ett strukturerat och förutsägbart sätt inom ramen för socialtjänstens ordinarie arbete med familjehem – exempelvis i samband med rekrytering, genomgång av uppdragets villkor, utbildningar och i löpande uppföljning. Därutöver bedömer Socialstyrelsen att transparens också behöver avse det enskilda uppdraget. Familjehemmen ska kunna få en förklaring till hur ersättningen har fastställts i just deras fall, utifrån de faktorer som socialtjänsten har vägt in.

Ersättningsnivån bör även utformas så att familjehemmets förutsättningar tas omhand. Den ekonomiska tryggheten för familjehem beskrivs vara en av förutsättningarna för långsiktig hållbarhet i placeringar. Detta utvecklas i 7.3.2.

Samtidigt bör ersättningsnivån utformas så att ersättningen inte motverkar en vårdnadsöverflytt när en sådan är motiverad. Ersättningen bör också utformas så att den möjliggör att familjehemmet i normalfallet eftersträvar annan huvudkälla för försörjning än ersättningen från uppdraget.

7.2.4 Underlätta uppföljning och omprövning av ersättningen

Socialstyrelsen ser ett behov av att underlätta för kommunerna och familjehemmen att följa upp och ompröva ersättningen. Om det blir tydligare för kommunerna och familjehemmen vad som avses ligga till grund för en ersättning, blir det också lättare för parterna att följa upp och ompröva ersättningen över tid.

Redan idag beskriver SKR i sitt cirkulär att en uppföljning och omprövning bör ske, samt vad som kan motivera höjningar och sänkningar av ersättningen. Om det för kommunen eller familjehemmet framstår som otydligt varför en viss ersättning har bestämts, blir det dock svårare att följa upp och ompröva den.

Uppföljning och omprövning av ersättning behöver stärkas både på individ- och systemnivå. Det ska gå att följa samband mellan uppdragets omfattning och innehåll och den ersättning som betalas ut, och jämförelser ska vara möjliga att göra. Det ska också gå att motivera förändrad ersättning för individuella placeringar över tid. På en övergripande nivå bör variationer i ersättning och avvikelser från riktlinjer följas upp mer systematiskt, med Socialstyrelsen som uppföljande myndighet. Detta i syfte att utveckla stöd och vägledning kring ersättning.

7.3 Utgångspunkter för fortsatt arbete och behov av utredning

Utöver de förslag som anges i 7.2 ser Socialstyrelsen flera områden där fortsatt arbete behövs – antingen som principer att bygga vidare på eller som frågor där fortsatt utredning krävs innan ett slutgiltigt ställningstagande kan tas. I detta avsnitt redovisas utgångspunkter och behov för det fortsatta utvecklings- och utredningsarbetet.

7.3.1 Hanteringen av inkomstbortfall och tidsbegränsad ersättning initialt i placering

Socialstyrelsen ser ett behov av att tydliggöra hur ersättningen ska hantera situationer där en familjehemsförälder behöver vara hemma under en period – antingen som kompensation för förlorad arbetsinkomst eller som en tidsbegränsad ersättning för att möjliggöra närvaro i hemmet initialt i en placering. Dessa två frågor är i praktiken nära sammankopplade och behöver utredas i samklang.

En tydligare avgränsning mellan ordinarie arvode och arvode som ges för att någon i familjehemmet inte kan arbeta heltid bidrar till ökad transparens,

bättre jämförbarhet och minskat utrymme för förhandling. Det behöver tydliggöras i vilka situationer inkomstbortfall ska ersättas och hur detta förhåller sig till uppdragets omfattning. Genom att ge kommunerna bättre förutsättningar att besluta om inkomstbortfall får familjehemmen större möjlighet att vara hemma under den initiala fasen av en placering.

Att möjliggöra för familjehemsföräldrar att vara hemma på heltid i den initiala fasen av en placering – om socialnämnden bedömer att det finns behov av det – kan stödja en stabilisering av barnets placering och ge kommunen och familjehemmet tid att precisera uppdragets omfattning och innehåll i samklang med genomförandeplanen. En sådan tidsbegränsad ersättning behöver utformas så att den tydligt skiljer sig från ordinarie arvode och från ersättning för inkomstbortfall, så att gränsdragningarna mellan komponenterna förblir transparenta.

Socialstyrelsen bedömer att hanteringen av inkomstbortfall och initial tidsbegränsad ersättning behöver utredas vidare i samklang, så att gränsdragningen mellan dem blir tydlig och så att ersättningen kan stödja en stabil etableringsfas på ett konsekvent sätt. Även påverkan på tjänstepension vid varaktig utbetalning av förhöjda arvoden som kompensation för inkomstbortfall bör utredas.

7.3.2 Säkra ekonomisk och social trygghet för familjehemmen

Socialstyrelsen bedömer att den ekonomiska tryggheten för familjehem är en av flera förutsättningar som har betydelse för långsiktig hållbarhet i placeringar. Flera faktorer spelar in, såsom nivån på ersättningen, förutsebarhet, trygghet vid avslut eller sjukdom samt förutsättningar för pension. Ersättningen behöver ge tillräcklig trygghet för familjehemmet och utformas så att familjehemmet inte tar på sig ekonomisk risk i samband med uppdraget.

Ersättningens nivå behöver samtidigt utformas så att den väger den ekonomiska tryggheten för familjehemmet mot behovet av att inte motverka vårdnadsöverflytt när detta är motiverat. Ersättningen behöver också utformas så att den möjliggör att familjehemmet i normalfallet eftersträvar annan huvudkälla för försörjning än ersättningen från uppdraget som familjehem.

Därtill bedömer Socialstyrelsen att familjehemmens sociala trygghet behöver ses över. Detta gäller främst i relation till socialförsäkringen, och konkret särskilt frågor om sjukpenninggrundande inkomst (SGI) och pension. Syftet är att säkerställa att familjehemmen har liknande förutsättningar som motsvarande uppdrag på arbetsmarknaden. Detta i syfte att förbättra förutsättningarna för rekrytering av familjehem. Vidare bör rätt till tjänstledighet för familjehemsuppdrag utredas.

7.3.3 Följ upp och utred professionalisering av delar av familjehemsvården

Socialstyrelsen bedömer att det finns ett behov av att följa hur professionaliseringen av familjehemsvården påverkar uppdragens innehåll och ersättningen. Det krävs strukturerade underlag som beskriver såväl uppdragens innehåll som ersättning för att möjliggöra denna uppföljning.

Vissa metoder, exempelvis det som ofta benämns som behandlingsfamiljer, förutsätter i praktiken en form av professionalisering som inte fullt ut ryms i nuvarande lagstiftning. SKR har lyft att det finns behov av att utreda professionalisering av vissa familjehem. Socialstyrelsen bedömer att en sådan utredning behövs och att den bör genomföras parallellt med utredningen av professionaliseringens påverkan på ersättningen.

7.3.4 Samma riktlinjer för ersättning från konsultföretag

Alla som ger ersättning till familjehem behöver följa samma riktlinjer och styrdokument. Detta behöver även implementeras i avtal med konsultföretag.

7.4 Samlad bedömning

Socialstyrelsen bedömer att det finns förbättringsmöjligheter inom ramen för nuvarande reglering och ordning. Fokus bör ligga på att stärka struktur, transparens och uppföljning snarare än att införa detaljerad reglering av ersättningsnivåer.

Ersättningen är en del av ett bredare system där även stöd, handledning och organisering har betydelse. Förslagen bör därför ses i ett sammanhang där flera delar samverkar.

Sammantaget visar utredningen ett behov av att stärka och hålla samman stöd för utvecklingen av familjehemsvården utifrån ett helhetsperspektiv. Socialstyrelsen ser därför ett behov av kapacitetsförstärkning såväl på nationell som lokal nivå för att utveckla familjehemsvården, där Socialstyrelsen skulle kunna få ett långsiktigt ansvar för att utveckla och förvalta vägledning kring på vilka grunder och på vilket sätt kommunerna och konsultföretagen ska beräkna ersättningen. I detta uppdrag har Socialstyrelsen i huvudsak kartlagt ersättningar till familjehem, men ersättningen behöver ses i ett större sammanhang. Frågor om bland annat utredning av familjehem, utbildning till familjehem, tillstånd, förstärkt familjehemsvård och möjligheter att bo kvar efter 18-årsdagen behöver hanteras i samklang med ersättningsfrågor.

Referenser

Referenser Adda. Konsulentstött familjemsvård 2024 (dnr 10630, version 3).

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Barnevernsreformen – en oppvekstreform. Hämtad 2026-04-27.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Faglige anbefalinger om økonomiske rammer for fosterhjem. Hämtad 2025-04-27.

KL (Kommunernes Landsforening). Takstabel 2026 inkl. ændring af kost og logi. Hämtad 2026-04-27. KL (Kommunernes Landsforening). Vejledning – Ny honoreringsmodel. Hämtad 2026-04-27.

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten. Prop. 1996/97:124 Ändring i socialtjänstlagen.

Prop. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Skatteverket. Skatter och avdrag för dig som är familjehem. Hämtad 2026-05-08.

Socialstyrelsen. Ett hem att växa i.

Socialstyrelsen. Förstärkt familjemsvård. Kunskapsguiden.

Socialstyrelsen. Instabilitet bland barn och unga placerade i heldygnsvård enligt SoL och LVU. 2023.

Socialstyrelsen. Kampanjmätning 2025, familjehem.

Socialstyrelsen. Nätverksplaceringar och nätverkshem. Kunskapsguiden. Hämtad 2026-05-08.

Socialstyrelsen. Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten.

Socialstyrelsen. Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2024. 2025.

Socialstyrelsens register, SCB, Kolada. Socialtjänstförordningen (2025:468), SoF.

Socialtjänstlagen (2025:400), SoL.

SOU 1977:40 Vård i familjehem.

SOU 2023:66 Barn och unga i samhällsvård.

Ersättning till familjehem

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Cirkulär 24:49 Ersättningar och villkor vid familjehemsvård av barn, unga och vuxna, vårdnadsöverflyttningar med mera. www.skr.se. Hämtad 2026-05-08.

Bilaga 1. Lista över intervjuade kommuner

- Bromölla
- Eskilstuna
- Gemensam familjehemsorganisation Västernorrland (Härnösand, Kramfors, Sollefteå, Timrå, Ånge, Örnsköldsvik)
- Gislaved
- Göteborg
- Haninge
- Jönköping
- Karlskoga
- Mark
- Stockholm (två stadsdelar)
- Södertälje
- Tierp
- Trollhättan
- Umeå
- Vaggeryd
- Vetlanda

Bilaga 2. Lista över övriga intervjuade

- Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)
 - Adda
 - Vårdföretagarnas referensgrupp för familjehemsvård
 - Riksförbundet för Förstärkt Familjehemsvård (RFF)
 - Familjevårdens Centralorganisation (FaCO) och Familjehemmens Riksförbund med fyra aktiva familjehem (anonymiserade)
 - Två enskilda konsultföretag (anonymiserade)
-
- THL (Finland)
 - Social- og Boligstyrelsen, Social- og Boligministeriet samt Pleiefamiliernes Landsforening (Danmark)
 - Barne- og familiedepartementet samt Norwegian University of Science and Technology (Norge)

Bilaga 3. Volymkillnader som möjlig strukturell förklaringsfaktor

Som komplement till intervjuer och dokumentstudier har en övergripande registeranalys genomförts. Analysen syftar till att belysa variationer mellan kommuner i omfattningen av heldygnsplaceringar av barn och unga, och till att pröva i vilken utsträckning sådana volymkillnader kan utgöra en strukturell förklaringsfaktor till de skillnader i ersättning och tillämpning som framkommit i utredningen i övrigt. I underlagen har familjehem, HVB och institutionsvård analyserats tillsammans, i syfte att belysa den större bilden.

Metod

Analysen bygger på registerdata för år 2024 från Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser till barn och unga, kompletterat med uppgifter från SCB, Kolada och Folkhälsomyndigheten. Två mått står i centrum: dels andelen barn och unga (0–20 år) som under året varit placerade i familjehem eller på HVB, dels kommunens kostnad för familjehems- och HVB-vård uttryckt i kronor per invånare i åldern 0–20 år. Måtten har beräknats per kommun och relaterats till varandra samt till kommunernas socioekonomiska förutsättningar.

För att kunna jämföra kommuner med olika förutsättningar har ett sammanvägt socioekonomiskt index konstruerats. Indexet baseras på 2023 års uppgifter och väger samman sex indikatorer som var och en speglar socioekonomi i kommunen. Indikatorerna och deras vikt i indexet framgår av tabell 1.

Tabell 1. Indikatorer och viktning i det socioekonomiska indexet (2023)

Indikator	Vikt	Källa
Andel barn med låg inkomststandard (0–24 år)	29,2 %	Folkhälsomyndigheten
Andel barn i hushåll med ensamstående förälder (0–21 år)	25,0 %	SCB, Kolada
Andel arbetslösa (16–65 år)	20,8 %	Kolada
Andel hushåll med ekonomiskt bistånd	12,5 %	Socialstyrelsen, Kolada
Andel utrikes födda barn (0–20 år)	6,25 %	SCB, Kolada
Andel vuxna med högst gymnasial utbildning (16–64 år)	6,25 %	SCB, Kolada

Källa: Folkhälsomyndigheten, SCB, Socialstyrelsen och Kolada.

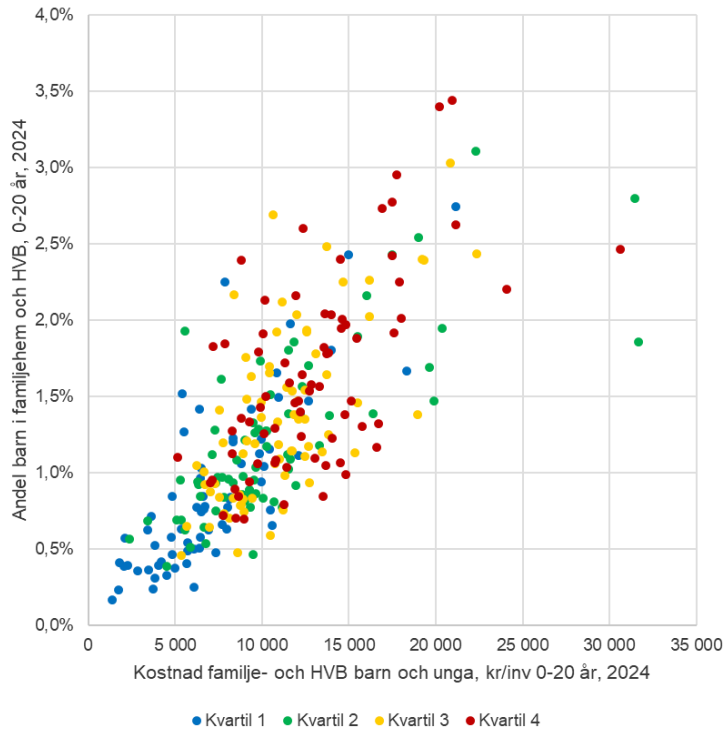
Kommunerna har därefter delats in i fyra lika stora grupper (kvartiler) utifrån indexvärdet, vilket gör det möjligt att jämföra placeringsvolym och kostnader mellan kommuner med mer likartade socioekonomiska förutsättningar. Analysen är deskriptiv och syftar till att identifiera mönster och samband, inte till att fastställa orsakssamband. Eftersom måtten avser ett enskilt år och kommunerna varierar i storlek bör enskilda värden tolkas med försiktighet.

Resultat

Analysen visar att andelen barn och unga som placeras i heldygnsvård varierar mellan kommuner, även mellan kommuner med liknande socioekonomiska förutsättningar. I den fjärdedel av kommunerna som har lägst andel uppgår andelen placerade till 0,7 procent av befolkningen i åldern 0–20 år, medan motsvarande andel i den högsta fjärdedelen uppgår till 1,3 procent (jämför avsnitt 2.3).

Det finns ett positivt samband mellan kommunens kostnad för familjehems- och HVB-vård och andelen placerade barn och unga (figur 1). Kommuner med högre placeringsandel har generellt högre kostnader per invånare. Spridningen är dock stor: majoriteten av kommunerna återfinns inom intervallet 5 000–20 000 kronor per invånare 0–20 år respektive 0,5–2,5 procent placerade. Kommuner från samtliga socioekonomiska kvartiler återfinns i olika delar av diagrammet, vilket innebär att kostnads- och volymnivå inte fullt ut kan förklaras av socioekonomiska förutsättningar.

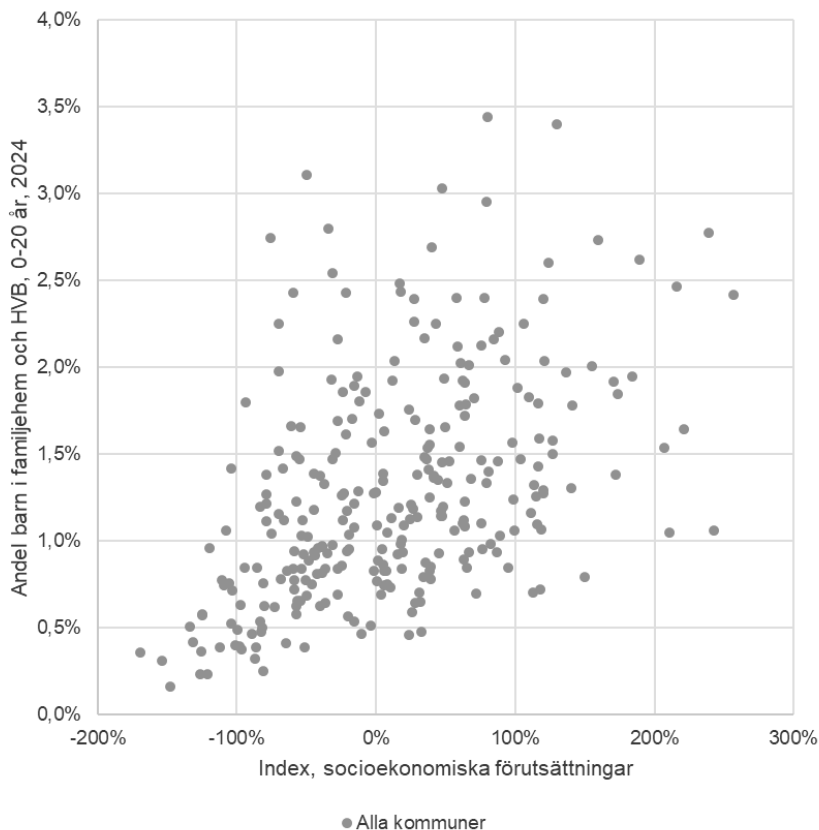
Figur 1. Samband mellan kostnad och volym, uppdelat efter kvartiler i det socioekonomiska indexet

Källa: Socialstyrelsens register, SCB och Kolada.

Det finns även ett samband mellan kommunernas socioekonomiska förutsättningar och placeringsvolym (figur 2). Kommuner med mer gynnsamma socioekonomiska förutsättningar, det vill säga högre indexvärde, tenderar att ha en högre andel placerade barn och unga. Majoriteten av de kommuner som har de mest gynnsamma förutsättningarna återfinns i den del av diagrammet som kännetecknas av låga volymer och låga kostnader. För övriga kommuner är spridningen större, vilket talar för att socioekonomi är en av flera förklaringsfaktorer men inte den enda.

Figur 2. Samband mellan socioekonomiska förutsättningar och volym, samtliga kommuner

Källa: Socialstyrelsens register, SCB och Kolada.

Analysen visar också ett samband mellan andelen heldygnsplacerade barn och unga och kommunens totala kostnader för familjehemsvård och HVB. Kommuner med hög andel barn och unga i heldygnsvård har generellt högre kostnader.

En liknande bild framträder i Socialstyrelsens registerbaserade analys av kommunernas kostnader för placerade barn och unga för åren 2018–2023.⁶² Där konstateras ett övergripande samband mellan högre kostnader och fler placeringsdygn, samtidigt som den totala kostnadsutvecklingen drivs både av volymen placeringsdygn och av en stigande kostnad per dygn. Liksom i föreliggande volymanalys betonar Socialstyrelsen att kostnaderna inte kan hänföras till en enskild faktor, utan påverkas av flera samtidigt, och att sambanden bör tolkas med försiktighet eftersom de kan bero på bakomliggande faktorer. Att två analyser med olika metod och tidsperspektiv, den ena en tvärsnittsjämförelse mellan kommuner och den andra inriktad på utvecklingen över tid, pekar i samma riktning stärker

⁶² Socialstyrelsen, Kommunernas kostnader för placerade barn och unga – En registerbaserad analys för åren 2018–2023, 2025 (artikelnummer 2025-11-9877).

bilden av att placeringsvolymen är en central förklaringsfaktor bakom kostnadsskillnaderna.

Volymskillnaderna kan ha betydelse för hur ersättningssystemet tillämpas. Kommuner med hög placeringsfrekvens skulle kunna ha ett större behov av att rekrytera och behålla familjehem, med ökat tryck på ersättningsnivåer och inslag av förhandling. Kommuner med lägre placeringsvolym kan å andra sidan ha större möjlighet att upprätthålla en mer enhetlig ersättning, samtidigt som de kan ha mer begränsade resurser för att utveckla specialiserade stödstrukturer.

Volymskillnaderna innebär därmed att ersättningssystemet verkar i ett sammanhang där kommunernas förutsättningar skiljer sig åt. Detta kan bidra till både legitima variationer och till att skillnader i tillämpning förstärks över tid. Sammantaget stärker volymanalyserna bilden av att ersättningssystemet inte kan förstås isolerat, utan behöver analyseras i relation även till kommunernas strukturella situation.

Bilaga 4. Förteckning över aktuella och kommande arbeten på området

Frågan om ersättning till familjehem behöver ses i ett sammanhang av den samlade utvecklingen av familjehemsvården. Förslagen i denna rapport har samband med flera pågående och kommande arbeten hos Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och inom Regeringskansliet. Nedan ges en översikt över de arbeten som är mest relevanta för rapportens förslag. Förteckningen är inte uttömmande och uppdateras löpande.

Pågående och kommande regeringsuppdrag om familjehem

Uppdrag om ersättning till familjehem (S2025/01353). Regeringsbeslut i juli 2025 och det uppdrag som ligger till grund för föreliggande rapport. Socialstyrelsen ska kartlägga ersättningen till såväl kommunala som konsulentstödda familjehem och vid behov lämna förslag på hur ersättningarna bör beräknas och regleras. Uppdraget ska slutredovisas till Regeringskansliet senast den 17 juni 2026.

Uppdrag att utveckla stödet för familjehem (S2023/01362).

Regeringsbeslut i april 2023. Uppdraget syftar till att stärka kommunernas stöd till och kontakt med familjehem, öka antalet familjehem och förbättra kunskapen i familjehemsvården. Inom uppdraget ryms bland annat framtagande av stöd- och utbildningsmaterial (såsom grundutbildningen Ett hem att växa i). Uppdraget ska delredovisas årligen och slutredovisas senast den 31 mars 2027.

Uppdrag för att fler unga ska ges möjlighet att stanna kvar i familjehem efter 18-årsdagen (S2026/00099).

Regeringsbeslut i januari 2026. Uppdraget syftar till att stärka förutsättningarna för att fler unga ska kunna bo kvar i familjehem efter myndighetsdagen. Slutredovisas senast 2 juni 2027.

Tillståndsprovning av familjehem

Uppdrag till IVO att förbereda tillståndsprovning för familjehem.⁶³

Regeringen aviserade i april 2026 att Inspektionen för vård och omsorg

⁶³ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2026/04/ivo-ska-forbereda-arbetet-med-tillstand-for-familjehem> (hämtat 2026-05-27)

(IVO) ska förbereda arbetet med tillstånd för familjehem och tilldelas för ändamålet 5 miljoner kronor i vårändringsbudgeten för 2026. Regeringen avser att under 2026 besluta om en lagrådsremiss med förslag om bland annat krav på tillstånd för familjehem och jourhem, där IVO föreslås ansvara för tillståndsprövningen.

Socialstyrelsens utbildningar, analyser och lägesrapporter

Kommunernas kostnader för placerade barn och unga 2018–2023.

Registerbaserad analys publicerad i december 2025 (artikelnummer 2025-11-9877). Analysen belyser vad kostnadsutvecklingen för heldygnsinsatser beror på och utgör en relevant referenspunkt för rapportens volymanalys.

Ett hem att växa i – grundutbildning för jour- och familjehem.

Utbildningen har reviderats i flera omgångar sedan första utgåvan 2013 (Artikelnummer 2025-10-9869, senast utkomna utbildning).

Lägesrapport individ- och familjeomsorg. Årlig rapport som publiceras senast den 31 mars och som bland annat beskriver den sociala barn- och ungdomsvården samt kostnaderna inom individ- och familjeomsorgen.

Statliga utredningar under beredning

SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård. Slutbetänkande från Utredningen om barn och unga i samhällets vård, med omkring 130 förslag varav merparten lagförslag. Remisstiden gick ut den 22 mars 2024 och förslagen bereds inom Regeringskansliet. Flera av förslagen berör familjehemsvårdens kvalitet, stöd och uppföljning och har därmed bäring på ersättningsfrågan.

Reformkontext: en ny socialtjänstlag

Den nya socialtjänstlagen (2025:400), som bygger på propositionen En förebyggande socialtjänstlag (prop. 2024/25:89), trädde i kraft den 1 juli 2025 och syftar till en mer förebyggande, tillgänglig och kunskapsbaserad socialtjänst med stärkta barnrättigheter. Socialstyrelsen har särskilda regeringsuppdrag för att stödja kommunernas omställning till den nya lagen; dessa uppdrag ska delredovisas i juni 2027 och slutredovisas senast i mars 2029. Reformen påverkar förutsättningarna även för den sociala barn- och ungdomsvården och därmed för familjehemsvården.⁶⁴

⁶⁴ Socialstyrelsen, En socialtjänst i förändring.

Ersättning till familjehem (artikelnr 2026-6-10338)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.